

Iz Zagreba na Ivančicu (1061 m)

Franjo Perše (Zagreb)

Nakon desetmješecnog sjedenja nad knjigama u nečistom zraku bučnog grada želja me je odvela na put u rodni kraj.

Mislio sam: bit će sam, no slučajno i posve iznenada priključio mi se i drug Ivo D.

Bio je ponedjeljak jednog ferijalnog mjeseca. Sunce još nije svanulo, kad smo prošli žaversku mičnicu. Vedro je bilo nebo. Zvijezde su polako trnule.

Došli smo cestom do prvih kuća sela Kraljevca. Tu smo skrenuli desno uz potok, kojega smo doskora ostavili i produživši uz seoske kuće zašli u kestenovu, a zatim u bukovu šumu. Put vodi čas kolnikom, čas stazama, a penje se obroncima, što s desne strane okružuju dolinu potoka Kraljevca.

Kad smo dosegli visinu Medvedgrada, pozdravilo nas je sunce s istoka. Doskora smo izašli na put, što vodi uz Breštovac na dom i kojega s Kraljičinim Zdencem veže poznati »Turčin«. Krenuli smo do Tomislavovog doma, a odavde na piramidu. Vidik je bio krasan. Zeleno, brežuljkasto, bijelim kućicama i crkvicama načičkano Zagorje steralo se pod nama prema sjeveru.

A na obzoru diže se zamamna silhueta ponosne Ivančice u svoj svojoj duljini. Ona se proteže od istoka na zapad, a njena duljina iznosi oko 27 km. Na zapadu tjesno joj se priključuje Strahinšćica (847 m).

Nagledavši se krasnoga kraja krenuli smo polagano bilom do Rauchove lugarnice. Nije nam se žurilo. Htjeli smo da uživamo na suncu i zraku.

Zanimljivim putem kroz hladovite »kaptolske šume«, sa svojim karakterističnim jelama, kojih su se krošnje razvile poput višekrakih svjećnjaka, — krenuli smo do Kaptolske lugarnice. Putem smo se mnogo zadržali, jer smo brali kupine i maline, kojih je bilo u izobilju.

Od kaptolske lugarnice, uz cvjetnu Gorščicu spuštali smo se »romarskim« putem prema Lazu.

Kod »Mrzljaka« — vode bistre i ledene — imali smo ručak, a u šumici pred Lazom »popodnevni počinak« na mekoj mahovini. Dolje, u dolini vidjele su se kućice Stubice Gornje.

Tek poslije podne podosmo naprijed. Pozdravljali smo se s pastirima i s težacima srdačno i po domaći.

Stigli smo na cestu i onda »u maršu« prođosmo selom Laz i spustisemo se vijugavim bijelim serpentinama »zagorskog Semmeringa« na bistročku cestu. Sunce je pržilo, a mi smo si pomagali ledenom vodom, što ju daju tolika vrela uz put.

Poput pobožnih »romara« stupali smo sve polaganije. Na dnu obzora digla se skladna građevina drevne bazilike Majke Božje Estričke.

Djeca su tjerala »pureke« i ostalu »živad« i blago s paše. Maleni »pajceki« jogunasto su se natjeravali cestom, djevojke su u polju pjevale veselo-tugaljive zagorske napjeve. Gospodski automobili zaspali su nas bijelom seoskom prašinom i sjećali nas svojim dosadnim sirenama gradske galame.

*

... Crkva se praznila, posljednji akordi orgulja su odzvanjali hramom, a mi smo pomiješani među međumurske »romare« polako izlazili na bistročki »plac«.

Kuda? Nije nam se još dalo tražiti konaka. Bio je bijeli dan. Podosmo prema kapeli M. B. Vinavrške, koja i onako leži na našem putu.

Ravno sa trga, sjevernim smjerom, pokraj mjesne pučke škole, širokim drumom uspinjali smo se na V i n a v r h. Sunce je još uvijek žeglo. Suha laporasta zemlja vapila je za kapljicom vode. Htjedosmo se osvježiti na jednom od novosagrađenih vodovoda zagrebačkog Hig. zavoda, no voda je bila posve topla.

S lijeva i s desna redaju se povenuli kukuruzi i vinogradi. Suša je i sparina.

Na Vinavrhu — selo se spremalo na noć, koja se polako spuštala. Pastiri su gonili blago u staje, težaci su vozili otavu, a dječurlija se naganjala oko starinske kapele pod drevnim krošnjatim lipama.

Pod nama se pružio seoski kolnik i mi smo išli još neko vrijeme naprijed.

S lijeve i s desne strane puta na ovoj strani brda poredani su već prskani i lijepo uređeni vinogradi, a odmah do puta: sad veće, sad manje, sad slamom, sad ciglom pokrivenе zagorske klijeti.

Svidjela nam se jedna: sakrivena u grmlju i opkoljena kestenovim stablima. Popesmo se na tavan. Nažalost, ni pregršti sijena! Klijet do nje imala je pun tavan sijena, ali kad smo pogledali bolje, vidjeli smo, da je posve zgnježeno, pa da se noću ne sukobimo s eventualnim stalnim gostom tog tavana, vratismo se na prvu klijet i rasprostrvši svoj gunjac legosmo umorni i željni počinka.

Drugog smo dana ustali u zoru. Odmah smo krenuli na put. Nebo je bilo puno sivih oblaka. Iz doline dizala se lagana, prozirna maglica. Spuštali smo se, (neprestano okruženi vinogradima i klijetima), prema zagorskoj željezničkoj pruzi. Maleno selo na obronku vinavrškog brda upravo se budilo, kad smo ga prošli. Doskora smo bili u dolini. Tu su sami pašnjaci odnosno livade. Zovu ih »čreti«, jer je teren močvaran.

Staza nas je dovela do kućice čuvara pruge, koja je tek par minuta udaljena od ž. p. Konjščina. Naš cilj jest Belec pod Ivančicom. Od Konjščine došli bi tamo za koja 2 sata općinskom cestom. Ali nama se nije dalo poći do postaje, nego smo si, gledajući neprestano pred sobom ruševine Belec-grada, koje su se jasno bijelile na tamnome truplu ponosne Ivančice — obasjane zrakama jutarnjeg sunca, krčili put preko polja, livada, grmlja, gajeva i potoka sve do Batine Donje. Putem nas je počela plašiti kiša, no mi smo se veselo branili od njezinih mokrih »strijelica«. U Batini Donjoj nabavismo nešto potrebite zaire u jednoj trgovini, a onda opet ostavismo cestu, pak prepustajući se svome »putničkom instinktu« podosmo put Belca. Putem navali na nas golemi pljusak, da smo se gotovo prepali, no ipak smo gacali dalje. U magli i kiši jedva smo razabirali ruševine Belec-grada.

Na jednom mjestu pred selom Belec zakrčio nam put oveći potok Batina, no sretno ga prodosmo, pak uspevši se na brežuljak ispadosmo na cestu, na kojoj se kočio natpis sela Belec.

Za par časaka dohvatismo neku gostionicu. Nismo se dugo zadržali.

Velika nam je želja bila, da pogledamo znamenitu belečku crkvu iznutra. To je remek djelo lepoglavskog Pavlina Ivana Ranger-a u baroknom stilu. Prema prof. Szabo-u jedan od najljepših naših baroknih spomenika.

No, župni dvor, gdje treba tražiti ključeve, je u susjednom selu Gornja Batina, pak se nismo mogli toliko zadržavati.

Počela kiša i vremenske »šanse« nisu bile osobite. Prošli smo neki zaselak i nadosmo se na domaku šume. Zar da idemo naprijed po toj magli i kiši? Smjestismo se u obližnjoj klijeti. Bila je prazna, a vrata širom otvorena. Toliko smo se primakli Belec-gradu, da smo ga posve izgubili s vida, no zato dodosmo do dobrih markacija, koje će nas u buduće voditi.

U klijeti smo pod strehom dočekali čas, kad je sunce granulo kroz razbijene oblake. Magla nam je otkrila veliki dio zelenog zagorskog pejsaža. Vidjesmo Vinavr na protivnoj strani i pod nama belečku crkvu i čitav put, kojega smo tog jutra prošli. Iza Vinavrha plavila se Medvednica.

Ponadali smo se u bolje vrijeme. Oblaci su zlokobno oblijetali sa zapada na istok. Nad Očurom gorom izvirale su sve nove i nove mase sivkasto bijele boje i letjele prema nama. No, mi smo ipak vjerovali u sreću i podosmo.

Put nas je vodio šumom. Tama je bila prilična, zbog gustih krošnja i oblačnog neba. Tek od vremena do vremena probilo bi nekoliko sunčanih zraka i osvijetlilo nam put.

Ispod našeg puta žubori maleni potok, pred nama se dižu pećine, na kojima je poput orlovskog gnijezda smješten viteški grad Belec.

U mislima na davna zbivanja, koja su se ovdje odigravala, na nepoznate stranice naše povijesti, koju krije ova planina u sebi — nađosmo se u krilu ponosne gore zagorskoga kraja.

Gora je to, što skriva mnogo nepoznatih čari i ljubitelju prave prirode pruža neizrecive užitke.

Tu osjećamo istinitost Matoševih riječi o našoj zemlji:

»Glas zemlje, glas groba, glas prošlosti, glas naroda i glas Hrvatske, izvirući snagom majčinog mlijeka i govoreći plamenom naslijedene krvi u šuštanju tog drveća, u mirisu toga cvijeća, u bugarenju tih sunčanih smiraja, u baladi tih ruševina, u plaču te rose, u tuzi te magle i u tihom čemeru te stare zemlje, nesrećne naše zemlje! Jer nije samo duša čovjek, već je duša i zemlja, i ta naša zemlja bugari kao naš narod i naša povijest, besjedeći vrlo glasno, jer govori očima.« (»Dok je srca, bit će i Kroacije«, str. 118.).

Veselo smo koracali malim šumskim putem, kad počne pljuštiti kiša i htjede nam pokvariti već obnovljeno veselje. No, mi se nismo dali. Vjerovali smo u sreću i u ljetno doba i veselo smo se zavukli u jelovo grmlje i gustu šikaru pod naš gunj i tu objedovali uz sitnu glazbu kišnih kapljica i zvukove poldašnjih zvonova, što su dopirali od Belca.

Oko dva sata smo nastavili svoj put. Bili smo potpuno pokisli. Belec-grad je bio u gustoj magli. Bila je tako gusta, da nismo vidjeli ni nekoliko metara pred se. Markacije smo jedva raspoznali. Izgubili smo tako i put na grad, pak smo se popeli kroz grmlje i šumu. Na vrhu smo nabasali na put i kroz maglu stigli na ruševine grada. Doskora je vjetar očistio grad od magle, ali nam je zastro pogled u dolinu. Vidjeli smo tek bližu okolicu; šume i potok pod nama. Sjedjeli smo na tužnim ostacima davne slave i sjaja i razmišljali...

A priroda je gustim šumama prekrila tragove davnih tirana i velmoža — tek nekoliko razvaljenih zidina strše nebu pod oblake.

(Svršit će se)

Hrvatski planinar i šuma

Ing. Milan Anić (Zagreb)

Sjećam se iz doba djetinjstva, kako je svakog ljeta propješačila kroz moje selo, koje je uvučeno daleko u Velebit, po koja grupica planinara. Oni su nosili teške i velike naprtnjače, dalekozore, nacrte i sl. Odanle su se uspinjali na velebitske visove. Nije mi bilo jasno, što privlači te ljude da iz dalekih krajeva pod takvim teretom i po sunčanoj žegi odlaze u visoke i nepristupačne planine. I moji mještani, seljaci, gledali su na njih čudnim očima. To su za njih bili neke vrste osobenjaci i dokonjaci, koji ni u šta pametnije ne znaju potrošiti vrijeme nego u vrludanju po planinama. Nisam onda ni slutio, kolikim žarom u takovog pojedinca može da plamti osjećaj za uživanje i promatranje prirodnih ljepota, koje u sebi kriju planine.

Pravi planinar budno promatra svaku pojavu u prirodi. Svaka prirodna tvorevina budi u njemu naročiti interes. Nedokučiva sve-moć prirode veže ga sve čvršće uza se. Za njegovu privrženost majci prirodi ona ga nagrađuje time što mu dušu oplemenjuje ljepotom i dobrotom.

U želji da se naužije dalekih i lijepih pogleda, planinar rado odlazi u planine. Da udovolji toj neodoljivoj želji, preuzima on često i vratolomne pothvate. Međutim, nije planinaru glavni cilj da se što prije usgne na pojedini vis. Na putu kroz planine zaokupljuju njegov duh razne zanimljivosti. Na svakom koraku ima on prilike da promatra nove promjene u prirodi.

Poznato je da planinari naročito vole šume. Šuma je za njih golem organizam, koji u sebi krije bezbroj tajinstvenosti. Pomislimo samo na jednog planinara, pravog prijatelja prirode, u času kad se nađe pred kakvim prastarim šumskim orijašem. On vidi u njemu nijemi živi organizam, koji je ondje kroz vijekove bio žestok boj, dok se dočepao slobode i sunca. On će zapaziti, kako se takav orijaš opskrbio svim potrebnim, da bi mogao odolijevati raznim prirodnim nepogodama. Zapazit će njegovo nastojanje, koje je razvio u pravcu da podigne kraj sebe što brojniji pomladak, prije nego što ga jednoga dana ostave snage i obori kakav ljuti vjetar.

Planinari vole šumu, jer im ona pruža mnoge prijatnosti. Dosta je da se sjetimo šetnje kroz lijepo uzraslu i dobro sklopljenu bukovu šumu. Njena tanka i glatka kora srebrnaste boje prijatno djeluje na raspoloženje prolaznika. Koliko li je lijepa takva šuma, kad se okiti zlatnožutim grozdastim cvjetovima negnjila! Čiju pozornost da ne svrati i koga da ne razvedri lijepa grupa bjelokorih breza, što se priljubila negdje uz okrajak šume?

Šuma svojom svježinom i debelim hladom okrepljuje živce umor na čovjeka. Ona ga štiti od vjetrova i oluja. Ona u tom pogledu zaštićuje mnogobrojna naselja, koja su se sklonula uz njeno okrilje. Šuma krije u sebi bezbrojna vrela. Svojom rahlom, spužvastom zemljom prima u sebe obilje vode i prijeći joj da naglo otiče. Šuma na taj način regulira trajnost i izdašnost vrela i potoka.

Tko da u šumi ne nađe okrijepe i zadovoljstva uz romonjenje i žuborenje njenih potoka, uz cvrkut i milozvučni pijev raznovrsnih ptica, što se razliježe širom šume? Svaki od nas lako će se ovoga časa sjetiti po kojeg tihanog zakutka šume, gdje smo u predvečerje slušali crnog kosa, kako je raspleo svoju divnu pjesmu.

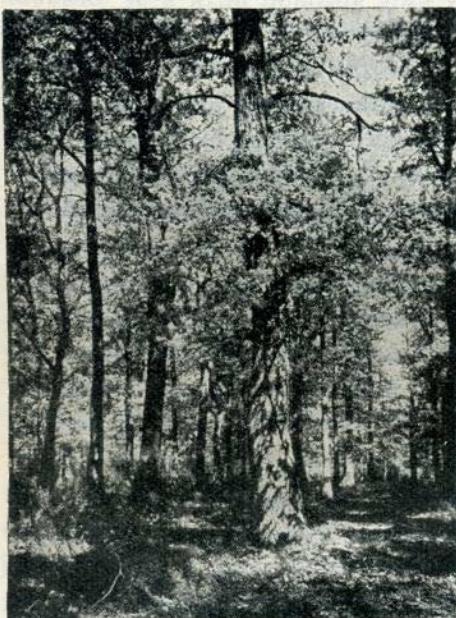

Foto: Dr. I. Horvat

Hrastova šuma kod Draganića

Šuma nas interesira i kao sklonište mnogobrojne divljači. Koga da ne zadivi vjeverica, kada u svojim gracioznim skokovima skače sa grane na granu? Kako li rado pogledamo za plahim zecom, kad pred nama skoči iz grma i odjuri šumom? Ljupka srna budi u čovjeka osjećaj plemenitosti i nježnosti. U dalekim planinskim prašumama uzdrhtalo je mnogo planinarsko srce pred pomišljju na mrkog medu.

U šumi vrijе život pun čari i nedokučivih misterija. Razgrnemo li listinac i gornji sloj tla, vidjet ćemo ondje bezbroj ličinaka, crvi, glista, raznih insekata, a vidjet ćemo isprepleteno žilje sitnog bilja uz jedno sa korijenjem grmlja i drveća. Osjetit ćemo pri tome silnu utakmicu za prostor u tlu. Isto takva utakmica postoji i u šumskoj prizemnoj flori, pa u sloju grmlja i drveća. Tu se odigrava stalna i nesmiljena borba, u kojoj jači individui potiskuju slabije.

Šuma je puna svojih zasebnih čari u svako godišnje doba. Drugačija je danju, drugačija noću. Drugačija je za vjetrovita vremena, a drugačija za tištine. Sjetimo se samo gусте bukove šume u ranom proljeću, kad po čitavoj površini tla procvate raznoliko cvijeće mnogovrsnih bilina. One su iskoristile priliku da, u vrijeme dok još bukva nije razvila lišće, razviju svoje rasplodne organe. Žure se da im dozre plod prije nego što bukove krošnje svojim gustim lišćem zapriječe pristup svijetlu na tlo.

Ljeti, uz puni rad vegetacije, živu u šumi i mirijade raznovrsnih sitnih života, boreći se za prostor i svijetlo. I tu se odigrava silna žurba mnogobrojnih vrsta oko toga da na vrijeme izvrše zadaću,

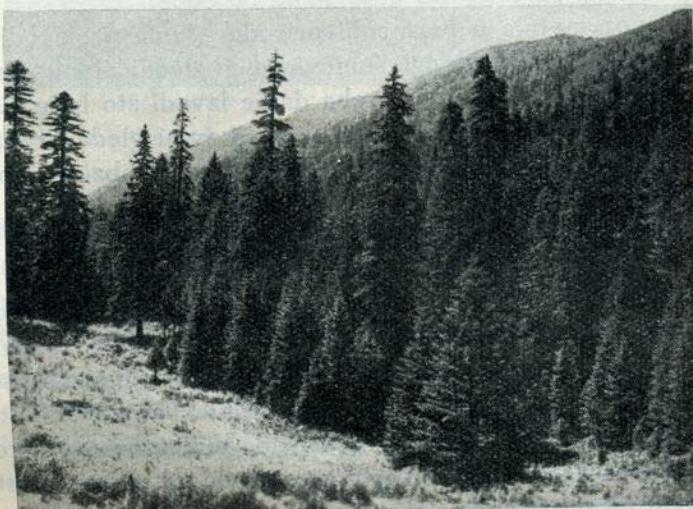

Foto: Dr. I. Horvat

Crnogorična šuma na Ličkoj Plješevici

koju im je namijenila majka priroda. Kad se primakne jesen, odnosno kad se pojave prvi mrazevi, nestaje postepeno tih života. Ljetna, zelena boja lišća promijeni se jeseni u više raznoličnih boja i bezbroj njihovih nijansa. Nakon što otpadnu šumski plodovi i lišće, pripremilo se drveće da dočeka ljutu zimu. Ono spremno očekuje da se okiti prekrasnim nakitom, koje mu donose snježni nanosi, inje i led.

Koliko je tajnovita šuma, ako je promatramo za mirne tamne noći! Na prvi pogled mislio bi da tu vlada savršen mir. Međutim, pod mračnim šumskim plaštem oživio je poseban noćni život, kojega dan ne poznaće. Bezbrojni noćnici nalaze se u svome elementu. Po-svuda šuštanje, trčanje, užurbanost. Lasice, miševi, lisice pa sova,

čuci i dr. izašli su iz svojih skrovišta i, oružani svaki na svoj način, ulaze u borbu za život.

Kakva li je opet šuma za vjetrovita vremena? Cvilenje, teško škripanje, žamor, raznoliki šumovi u krošnjama drveća ulijevaju u prolaznika osjećaj strahopočitanja. U krošnjama kao da su bjesovi zametnuli žestok boj, a dotle sav ostali život u šumi pritajeno čeka na njihov obračun.

Iz ovih nekoliko redaka vidimo, koliko ljepote i interesantnosti krije u sebi šuma. Pored vječite borbe, koja se u njoj vodi između individua biljnog i životinjskog carstva, kako u sloju korijenja, tako i u sloju drveća i grmlja, postoji ipak u šumi stalan sklad. Poremetnja prirodne harmonije izazvana raznim elementarnim nepogodama uspostavlja se redovno brzo sama od sebe.

Velike poremetnje u harmoniji prirodne šume proizvodi čovjek sjećom, požarima i dr. Mnogi šumovlasnici gledajući na šumu kao na gospodarski objekt, iz koga treba da se izvadi što brže i što više koristi, gube često iz vida one čari, koje u šumi gleda priatelj prirode. Sjećom šuma prije reda i bez potrebnog obzira remete se prirodni uslovi za njihov opstanak.

Sjetimo se lijepe šume, koja je obrasla visokim, elitnim i pravim stablima! Po tlu takve šume vidimo tu i tamo bezvrijedno šikarje, koje kao da se ušuljalo u kuću nebesitog gospodara. Pogledamo li pako negdje u susjedstvu, kako izgleda šuma u kojoj su posjećena stabla, a da se kod toga nije vodilo računa o njihovom valjanom pomlađenju, vidjet ćemo, kako je ondje ranije bezvrijedno šikarje i grmlje silno poraslo i znatno se proširilo. Vidjet ćemo, kako je tu ranije roblje došlo nestankom bivšeg gospodara do prevlasti. Takovo šikarje ne pretstavlja gotovo nikakovu vrijednost; ono pokriva prostor od koga nema koristi ni sadašnjica, a ni budućnost. U takovo šikarie pretvorene su, na žalost, mnoge lijepe šume.

Sjećom šuma gube naše planine na svojim čarima i ljepotama. Sjećom šuma poremećuju se vodotoci i stvaraju divlje gorske bujice, koje donesenim drviljem i kamenjem uništavaju plodne doline. Time se osiromašuje narod, a ujedno se zadaje težak udarac budućim pokoljenjima.

Makar da šume ukrašuju naše planine, one treba da i inače služe potrebama čovjeka, odnosno da mu budu u granicama svoje mogućnosti od trajne koristi. One se stoga moraju i iskorisćivati. Drvo je tako važan artikl, da se bez njega ne može zamisliti život čovjeka. Od zipke do hladnoga groba drvo je njegov najvjerniji pratilac. On se na njem grije, gradi iz njega kuće, podiže razne građevine. Drvo je osnov čovjekova kulturnog progresa. Šume predstavljaju korijen narodne snage. S pravom se kaže za narod, koji imade

Foto: Dr. I. Horvat

U prašumi na Ličkoj Plješevici

obilno šuma, da je sretan. Šume dakle treba da služe čovjeku, ali on mora s njima tako postupati, da iz njih može crpsti trajno korist i on i njegovi potomci. U njima mora on gospodariti tako, da se ne naruši njihova potrajna proizvodna sposobnost.

Šuma je u svom stvaranju polagana. Njen polagani tempo ne da se ničim ubrzati. Uzaludne bi bile mјere, koje bi išle za njenim prenaglim užurbavanjem. Šuma je u svom radu tiha i odmjerena, a takva će i ostati. Za potpun svoj razvoj treba ona dugi period vremena. Taj period često prelazi dvije do tri ljudske generacije. U iskorišćivanju šuma treba čovjek da o tome vodi računa. Iskorišćivati se prema tome može samo onoliko, koliko šuma prirašćuje. Šume su isto što i velika novčana glavnica uložena u štedioniku. Tko želi potrajno da ima korist od takve glavnice, ne može više trošiti osim kamata, koje nosi ta glavnica. Isto je tako i sa šumom i iskorišćivanjem njenog priraštaja.

Sjećom šuma čovjek je često prešao mjeru, koju bi inače morao održati. Uslijed sjeće šumâ, te njihovog krčenja, palenja i pašarenja, nastale su prostrane goleti, i to na terenima koji su prikladni jedino za šumu. U velikoj žurbi za polučenjem što većih koristi iz šuma, bez obzira na štetne posljedice takovog rada, ogoljeni su mnogi naši bregovi. Posjećene su šume u velikoj većini planina. Naročito to vrijedi za niže planine i predjele, koji se nalaze na domaćaju ljudskih naselja, odnosno uređenih prometnih sredstava. U istim okolnostima nestalo je tako u razmjerno kratko vrijeme lijepih šuma i u Samo-

borskoj Gori, Zagrebačkoj Gori, Ivančici i Ravnoj Gori, Kalniku, Papuku, a da i ne spominjem druge naše planine.

Naravno da neracionalna i prebrza sječa naših šuma izaziva kod svakog rodoljuba i prijatelja prirode bolan osjećaj negodovanja. Naši planinari gledajući sječu šuma oduvijek su bili među prvima, koji su dizali svoj glas protiv takovog rada. Njihove pritužbe u tome pravcu nailazile su na pravo razumijevanje svuda, kamo su bile upravljene. Znalo se dobro da je njihovo traženje osnovano na pravoj ljubavi za svoj narod i na istinskoj želji za njegovu dobrobit.

Ni u zadnje doba nije se, na žalost, prestalo prenaglom sječom naših šuma. Zbog koristi pojedinaca padaju često i takve šume, koje bi obzirom na položaj gdje se nalaze, pa obzirom na svoj obrast i starost, kao i obzirom na potrajnost šumskih prihoda u budućnosti trebalo naročito štediti.

Obzirom na to nužno je da i u današnjim prilikama naši planinari dižu svoj glas oko zaštite šuma, kako bi se spasilo što se još spasiti može. Hrvatski planinari zvani su da to učine, jer je njima stalo da naše planine budu što ljepše i pitomije. Oni dobro znadu da se po načinu gospodarenja šumama najbrže prosuđuje kultura dotične sredine. Zato hrvatski planinari, i kao rodoljubi i kao naprednjaci, ne mogu ravnodušno gledati, kako pred njihovim očima nestaje naših lijepih šuma, kako se prebrzom sječom uništava ukras naših planina, odnosno upropošćuje narodna imovina.

Imajući pred očima vrijednost, korist i ljepotu naših šuma, hrvatski će planinari i u buduće budno pratiti, kolikogod im to bude moguće, rad čovjeka u našim planinama, a naročito u šumama, jer naše šume treba da služe svojoj svrsi onako, kako to dolikuje kulturnoj visini hrvatskoga naroda.

U Zrinjskoj Gori

Dr. Milan Šenoa (Zagreb)

Preposljednje ratne godine stisnuli su nas na sveučilištu u tamno prizemlje, malo je studentica bilo, a još manje studenata; svega skupa jedno petnaest njih. Moj je rođak šumarnik B. bio kao rezervni kapetan dodijeljen u D o d o š e, gdje su ruski zarobljenici krčili šumu D i k a v a c pod vojničkom paskom. Dodoši u Z r i n j s k o j G o r i bili su u predašnja vremena ugljenici nekog mađarskog društva, a g. 1917. bilo je to sve davno napušteno, pa je jedna zagrebačka tvrtka krčila šume. Kuće, dosta nove, stajale su prazne, a domaći su ljudi bili pod bajonetom negdje na Tagliamentu. To me je sklonulo. Pišem mome dragome Stanku, odem k poznatoj tvrtci, a za tri je dana bila

na crnoj ploči objava, da ove godine kreće geografska ekskurzija u Zrinjsku Goru.

Za nekoliko dana eto moje čete oko 8 sati u jutro na zagrebačkom kolodvoru, ukrcasmo se, povezosmo ravno malo zanimljivom prugom preko Siska u Petrinju. Tu počinje bivati pruga zanimljivija. Bližamo se sve više Petrinjčici, a napokon kod stanice Hrastovice prelazimo preko nje. Dolina se najprije širi, a onda se sužuje u pravu sutjesku iznad gradine Klinca i Bačuge. Jedna udolina otvara prema jugoistoku, otkle dolazi Petrinjčica, a ispod gradine Čuntića. Tu je bila stanica Kraljevčani, a tada zakreće pruga na zapad, diže se pa napokon ulazi u široku dolinu Utinje. Sav je taj kraj miran, rijetko gdje koja mršava krava, koju dijete ili starac pase, kuće su naherene, zapuštene, ceste porasle dračem: nema čovjeka ni za lijek. Sve je to otišlo daleko, sve je izginulo ili palo u ropstvo na dalekim poljima galicijskim ili dubokim jarugama talijanskih Alpi. Stanica Grabovac Krajiski, a podne zazvoni u maloj crkvici Sv. Ivana. Izadosmo. Na jednoj klupi na raskršću od četiri ceste uzesmo ručati, svaki što je koji donio sa sobom. Kad moj asistent u jednoj kući zatraži vode, odvrati mu neka starica:

— Nema je, nismo koga imali, da po nju pošaljemo, — i zatvori vrata.

Mislio sam u početku, da je istina, što mrzovoljasta starica kaže, ali se brzo uvjerih da laže, jer je zdenac u neposrednoj blizini kuće. Na tom smo se zdencu napili, pa onda put pod noge. Kad objavih da imamo do Dodoša 8 km puta, uzdahne jedna od studentica:

— Jaoh, kaki će to put biti.

Moj je asistenat utješi, pokazujući žicaru, koja ide od Grabovca do Dodoša ravno crtom uz brdo i nizbrdo, a nosi velike trupce drva do željezničke postaje:

— Evo, vidite kolegice, sve su košare što vise na toj žicari prazne i vraćaju se u Dodoše, sjednite u jednu od njih, pa ste za čas na cilju.

Počesmo se dizati iz doline Bručine, koja se poslije nazivlje Maja, na istok. Cesta je bila prilična. Nešto oko trećeg kilometra uđosmo u selo Sušnjar, što leži na bilu nevisoka brda. Mrko nas gledali starci, babe nam okretale leđa. Kuće su osobite, građene na sprat, veliki krov prekriju dašćicama, a na mjesto dimnjaka postavili mali četverougli zvoničić. Nošnja je sasma drukčija od one u okolici Siska ili Petrinje. I zobunac i suknja je od prostog žuto-sivog platna, na glavu složile jednak platneni rubac, noge na debelo omotali u platno i navukle opanke, a oko pasa opasale dosta dugu pregaču, koja je izvezena na tamno modrom platnu, a dolje urešena dugim

rojtama. Tu pregaču žene ne nose sprjeda, nego straga od krsta do pod koljena, — a nazivlju je »laku noć«.

Iznad Šušnjara ima na brdu kapela ili pače crkva sv. Lazara. Mi se spustisemo sada u dolinu maloga potočića, koji se žuri posred ilovih i pješčanih obala, da stigne u dolinu, pa da se sjedini s Petrinjčicom. I mi smo došli u dolinu te riječice, koja zna pod zimu i u proljeće podrovati obale i sasma promijeniti svoj tok. Put naš okrene na jug, onda uđosmo u mjesto Dodoše: jednaka lica, jednakom narmštene oči, jednake kuće i jednake »lake noći«. Neki se stari šeponja izvuče iz jedne kuće, pa će primivši se za svoj »kaizerpart« drsko reći:

— A šta vi vraka tu tražite?

Ja mu odgovorim jednakom drsko:

— Gospodina hauptmana.

On prekrsti ruke na otrcanom vojničkim kaputu, pa se pokloni i ne reče više ništa.

Smjestisemo se koliko smo mogli kod gospodina »hauptmana«. Nahrani nas do mile volje.

— Ali u kući nema ništa da se popije do same vode, ali — reče — ovdje u blizini na Petrinjčici ima gostiona. Lijepo ime što ta gostionica nosi »Rajska vrata« dolazi odatle, što su se mnogi, koji su na večer u tu gostionu zašli, pred pravim nebeskim vratima drugo jutro našli.

Mi smo ipak pošli do »Rajskih vrata«. Stara neka dva put se prekrsti, kad nas toliko opazi. Prvi sam čas mislio, da će pobjeći u šumu — ali se smiri, kad opazi među nama djevojke i jednoga velečasnog. Posadi nas dobro, imala je veliku klupu i jedno pet do šest stolica, koje su bile pokradene bog zna iz kakih gostionica. Napoji nas dobro.

— Sjutra u sedam sati, poče Stanko, molim svi da budu ovdje na cesti. Odanle polazi uskotračna željeznica, koja vodi dvanaest kilometara na jug u šumu Dikavac, gdje moji Rusi sijeku bukve. Mi ćemo onamo.

Drugi je dan osvanuo lijep. Nebo se isticalo lijepom modrinom, dašto kao obično, dok je vedro. Svi bijasmo dobre volje, jer smo se naspavali od srca. U sedam sati potegne jedna mala lokomotiva deset praznih vagoneta: mi smo se svih stisnuli u dva posljednja. Prva tri kilometra mi smo se žurili među humljem, koje je posuto bilo ovdje ondje kućama, žurili se sve negdje do 170 m visine. Na protivnom desnom brijezu Petrinjčice, koja je i ovdje vrlo svojeglava pa često mijenja svoj tok, svoje korito, — leži na cesti mjesto Mijočevići. Tu prestaju mlinovi, nema sela, dolina se suzuje, strme obale divljeg potoka odjenuše se krasnom bukovom šumom.

Naša se lokomotivica nije više žurila. Stala je uzdisati i soptiti, kao da ima upalu pluća; kadikad je očajno zazvižnula. Cesta se po malo dizala, dolina se još više suzila. Napokon stane vlak, a mi se iskrcasmo. Na zapadnoj su strani »izrađivali« ruski zarobljenici šumu. Neko stodvadeset ljudi rasteplo se po gori pa je obaralo njene ravne bukve. Četa naših vojnika čuvala je te zarobljenike, na strani slupaše nekoliko baraka, gdje su oni stanovali. Stražmeštar, koji je imao da vodi četu vojnika, vidjevši kapetana Stanka među nama javi se pokorno, udarivši desnom nogom o lijevu i podignuvši ruku do kape.

— Dobro, dobro: znaš ti put na Prisjeku?

— Javljam pokorno, znam.

— Ti ćeš ovu gospodu odvesti gore. Ako te što pitaju, pa ti znaš, onda im odgovori. Razumiješ?

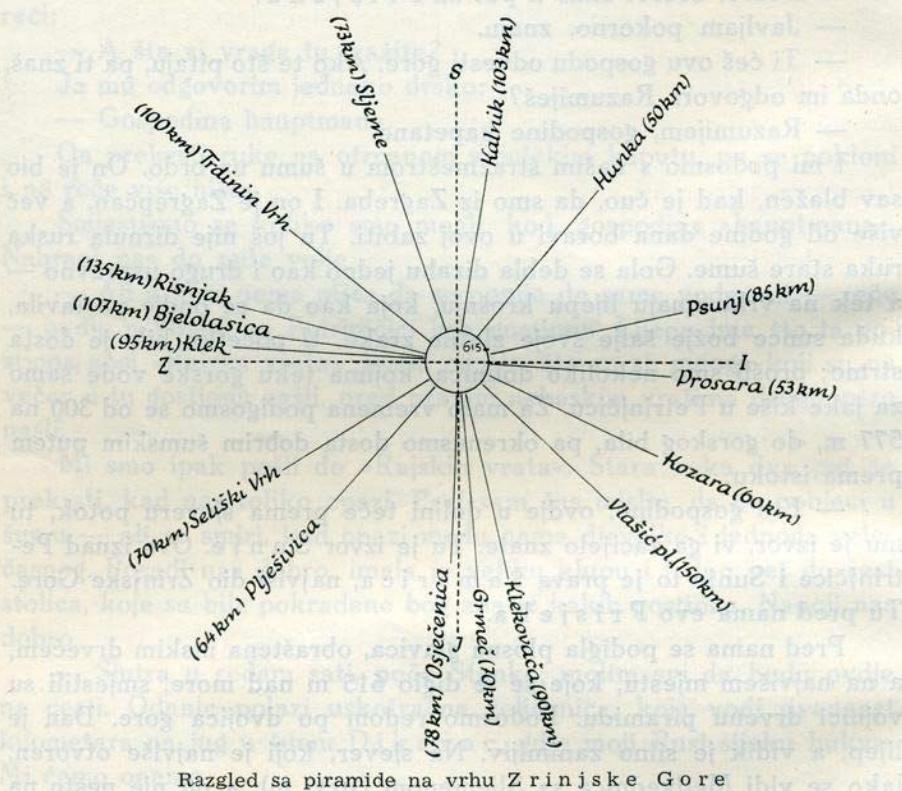
— Razumijem, gospodine kapetane.

I mi podosmo s našim štražmeštom u šumu uz brdo. On je bio sav blažen, kad je čuo, da smo iz Zagreba. I on je Zagrepčan, a već više od godine dana boravi u ovoj zabiti. Tu još nije dirnula ruska ruka stare šume. Gola se debla dizahu jedno kao i drugo uspravno — a tek na vrhu imaju lijepu krošnju, koja kao da se ondje postavila, kuda sunce božje šalje svoje zlatne zrake. U početku bilo je dosta strmo; prošli smo nekoliko dolinica, kojima teku gorske vode samo za jake kiše u Petrinjčicu. Za malo vremena podigosmo se od 300 na 577 m, do gorskog bila, pa okrenusmo dosta dobrim šumskim putem prema istoku.

— Eto gospodine, ovdje u dolini teče prema sjeveru potok, tu mu je izvor, vi ga zacijelo znate. Tu je izvor Sunje. Ovo iznad Petrinjčice i Sunje to je prava Šamarića, najviši dio Zrinjske Gore. Tu pred nama evo Prisjeka.

Pred nama se podigla plosna glavica, obraštena niskim drvećem, a na najvišem mjestu, koje se je diglo 615 m nad more, smjestili su vojnici drvenu piramidu. Podosmo redom po dvojica gore. Dan je lijep, a vidik je silno zanimljiv. Na sjever, koji je najviše otvoren, lako se vidi Medvednica sa Sljemenom (1035 m), a od nje nešto na istok Kalnik (643 m), koji se naglo spušta u Bilo. Pred to dolazi niska rastegnuta Moslavačka Gora sa Hunkom (489 m), od nje opet na istok je glavičasto Brezovo Polje (984 m) na Psunj, a nadomak Slavonske Požege. Tu se sasma gubi obzor u dalekoj dolini Save. Na jug Savi podigla se malena Prosara (363 m) i Kozara (978 m) iznad Banjaluke. Kako je lijepo vrijeme bilo, a zrak dosta providan, to smo vidjeli ravno na jugoistok Vlašić planinu (1919 m) na sjever Travnika. Prema zapadu od te digoše se tri bosanska gorostasa Klekovača (1961 m), Grmeč (1605 m) i Osječenica (1795 m), dok je jugozapad zatvorila Lička Plješivica (1657 m). Pred njom prostrlo se

do nas čitavo čislo vršića i gora, dolina i malenih polja, koji ne prelaze 500 m, a poznato je sa svoga rudnoga bogatstva. To je Bosanska krajina i Turska Hrvatska oko Bihaća. Od Plješvice na zapad prostrla se niska Mala Kapela sa Seliškim Vrhom (1280 m), onda ravno na zapad od Prisjeke diže se na oko nedaleko Bijelolasice (1532 m) šiljak Klekov (1182 m). Gotovo jednako daleko od Prisjeke kao Vlašić planina je Risnjak (1528 m). Cijeli sjeverozapadni obzor zapremaju dugo razvučeni Gorjanci sa Trdinim Vrhom (1181 m), koji su nekada zvali Sveta Gera. Na zapadnom rubu Medvednice gleda

komad Donatske Gore (883 m). Možda se za osobito bistra dana iza kiše vidi Ojstrica i Grintavec ili Golovec u Alpama. Ali za nas je ostala ta strana posve sakrita maglicom, tako da smo tek Gorjance mogli razabrati. Mi smo se i zbilja začudili lijepom, a baš centralnom položaju šumovite Šamarice. Kad bi se ovi vrhovi, koje sam spomenuo, spojili međusobno, onda bi zatvoreni prostor imao oko 20.000 km².

— Sad ćemo, gospodo, ako dozvolite, južnim putem na našu stanicu šumom Vranjsko Gnjezdo.

Mi pristadosmo i za čas nas povede naš vođa južnim putem ispod pustoga sela Čavica-Brda na jedan proplanak. Tu opazismo tek izdaleka gradinu Pedalj, koji se spominje već u 13. stoljeću, a onda je vlasništvo Babonića, pa od 1347. godine Zrinjski, dok ga 1561. god. ne razvališe u turskom ratu. Na istok odavle može se vidjeti u kasnu jesen, kad nema bujnoga lišća, u jednoj dolini na Vršiću Zrin-grad, po kome nosi slavna porodica Šubića ime. Zrin-grad bio je iste sudbine kao i Pedalj. Malo pred nama spazi moj botaničar na ravnom polju dva reda šljiva, po koji orah, sve kao da su tu vrtovi bili, ali kuća nema.

— Eh gospodine, gledajte — evo ondje je zapušteno groblje. Tu je bilo veliko selo Grabrovića, ali ga poslije raseliše, jer ljudi nisu biti takvi kako treba.

Kroz šumu Vranjsko Gnjezdo spustisemo se do ceste, koja se spušta prema Žirovcu u serpentinama. Mi krenusmo prema sjeveru, prema vrelu Petrinjčice. Dodosmo do dosta velikoga mosta, a nas naš vodič upozori:

— Gledajte, koliki most, a nema ni komadića željeza. Ljudi ne vole željezo, vele.

Za malen čas nadosmo se u Dikavcu, gdje nas je čekao kapetan Stanko sa lijepim ručkom.

Poslije ručka odvezosmo se našim ekspresom do Dodoša.

Idući dan oprostisemo se od gostoljubivoga kapetana, pa ostavisemo Dodoše. Neko trinaest kilometara trebalo je prevaliti cestom do postaje Hrastovice. Do mjesta Kraljevčana put nam je bio poznat, ondje pređosmo na desnu stranu Petrinjčice, prođosmo kroz odugo selo Jabukovac i Mlinove, onda nam se pokaza nad cestom gradina Čuntić, koji je podignuo kaptol zagrebački polovinom 16. stoljeća na obranu protiv Turaka.

Na zapadu opazisemo sada stanicu Kraljevčani. Željeznička pruga ide na lijevoj obali, a mi još čas na desnoj. Iza dva kilometra u sutjesci pređe cesta na lijevu obalu Petrinjčice, pa je teškom mukom našla mjesta pokraj pruge. Tu se otvorilo dugo polje, koje se prema sjeveru produžuje. Na istočnoj strmoj strani opazisemo petokutnu gradinu Klinac. Taj je Klinac podignuo zagrebački biskup, ali već 1563. god. odluči da se sruši, jer je bolje da nema grada, nego da bude grad u turskim rukama.

Za malo vremena eto nas u Hrastovici, vrlo lijepom mjestu, otkle se razdvaja cesta u Petrinju, u Kostajnicu i u Žirovac, kojom smo mi došli. Brzo udarismo uzbrdo kroz mladu šumu i nije dugo trajalo, a pred nama se stvori oblo jezerce, obrubljeno zelenilom livade i šume. Ima to Pecko Jezero tek 250 m u duljinu i u šir. Ne znam, ima li riba, ali dok smo obišli to jezerce poskakalo

je trista žaba u vodu. Spustisimo se onda na zapadnoj strani u guduru, pa se brzo nadosmo oko u oko starome Peckome gradu. Taj je grad u zabiti podigao biskup zagrebački protiv Turaka, ali je rano u XVI. stoljeću napušten.

Nasuprot gradu nalazi se prirodni stan jedne ciganske obitelji. U mekanom ali čvrstom litavskom vapnenu izdubiše sebi ti ljudi dvije sobe, zagradiše ulaz opekom pa metnuše prozor. Sličan sam stan vidi u Slankamenu, samo je onaj bio izduben u praporu.

Stari se ciganin, ne pamtim mu imena, približi k meni, zapita me skromno za svoga sina, za koga nije čuo od početka velikoga rata. Nažalost nisam mu znao odgovoriti, zbog čega on ode tužan u svoju špilju.

Založismo nešto u Petrinji, a na večer dođosmo u bijeli Zagreb.

Čvrsnica i Bjelašnica o Božiću

Miroslav Čubelić (Zagreb)

(Nastavak)

Usnuli smo odmah, ali već oko 4 sata ujutro probudi me studen. Naložim ponovno vatru. Kunjajući na stolcu kraj štednjaka dočekao sam, dok su se probudili Frico i Jozo. Doručak je bio brzo gotov. Spremismo sobu, da je ostavimo u istom stanju, kako smo je i našli, i u 7 sati bili smo već spremni za put. Ostavili smo kuću svi opet istim putem, kako smo sinoć u nju i došli.

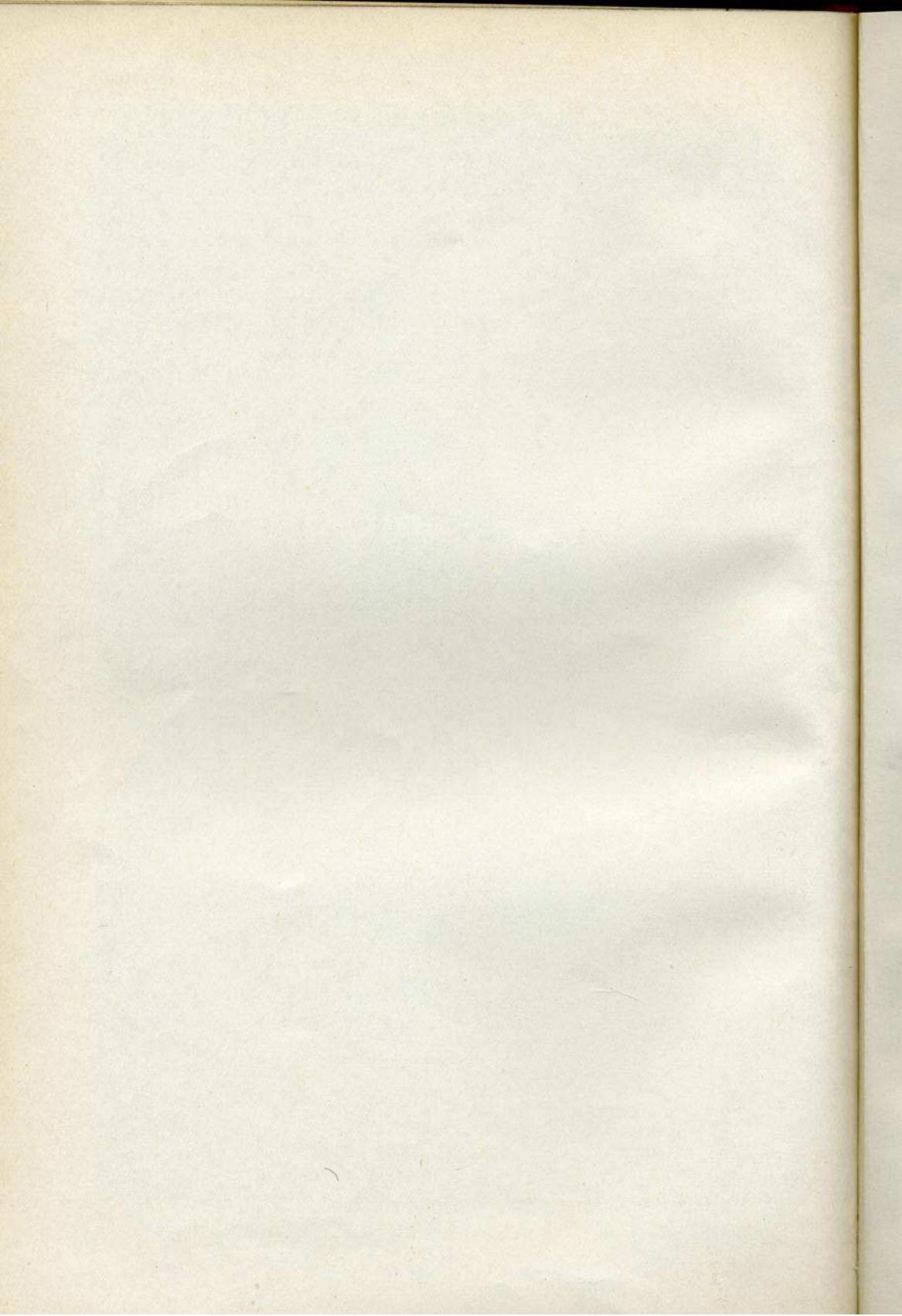
22. XII. — Hladno jutro. Ono malo neba, što se vidi nad tjemnom, modro je i na njemu još po koja zvjezdica. Klapavice u svoj svojoj veličini ustobočila se pred nama. Gore visoko već prvi traci sunca obasjavaju vrh Ostrovače i greben sa Sljemenom prema Drinacu. Kod nas je još sumrak. Požurisemo naprijed, da se što prije dočepamo sunca. Cilj nam je taj dan Perov-stan, južno od Vilinca.

Po stopama, koje smo sinoć izgazili, lagano smo se popeli do Crepulje jezera. Snijeg je bio tvrdo smrznut. Sada smo tek vidjeli, kako izgleda taj veliki snježni lijevak između Crepulje, Klapavice i Sljemena. Našli smo i po koju markaciju na kamenju, koje je virilo ispod snijega, i vidjeli, da je Frico sinoć, prilikom traženja puta prema kući, prilično pogodio ljetni put. Od Crepulje nastavisemo opet istim putem, kojim smo sinoć došli ovamo, prema Ostrovači (1865 m) pa dalje na Drinacu (2045 m). Snijeg je bio tvrd, pa smo lakše išli pješice, noseći daske na ramenima. Nešto više od Crepulje obasja nas sunce. I ako zimsko sunce nije Bog zna kako jako, nama je odmah bilo toplije. Dan je bio prekrasan. Nigdje ni

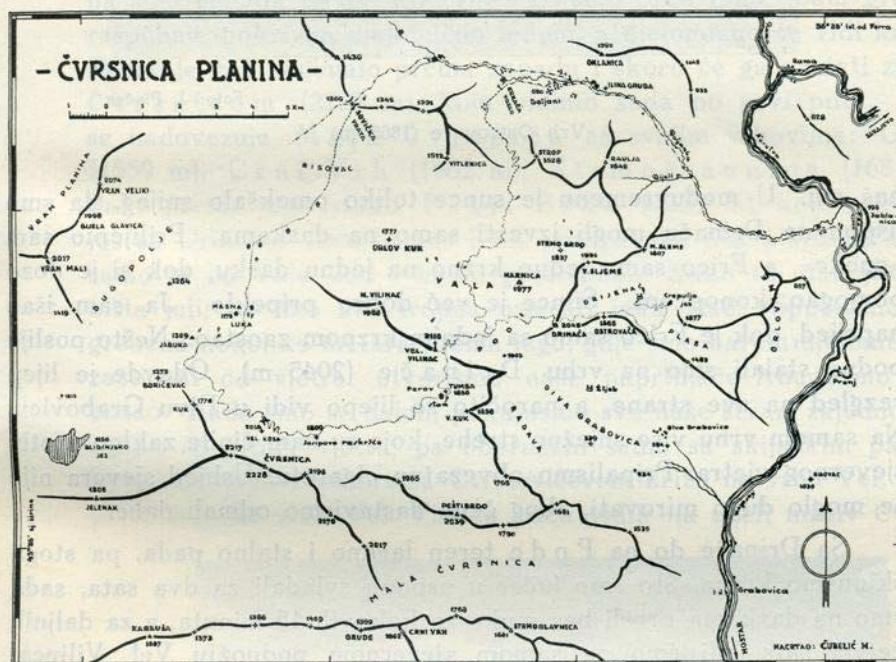
FOTO : V. NOVAK

BORAČKO JEZERO

oblačka. Razgled čist, kamogod pogledamo. Pod dojmom toga lijepog razgleda češće smo zastajali, a Frico je marljivo snimao. Žalili smo, da nemamo barem desetak dana vremena, pa da barem djelomično pređemo na daskama sve te divne spustove, koji ovdje izazivaju svakog skijaša. Da spomenem samo dva od mnogih u ovom dijelu Čvrsnice. Sa vrha Vel. Sljemena (1931 m) kroz dolinu Drijenac na lovačku kuću (oko 1400 m), u kojoj smo noćili, pa drugi sa Drinače (2045 m) preko Ostrovače na Crepulju (1550 m). Cio naš razgovor kretao se samo oko tih lijepih skijaških mogućnosti, o prekrasnim razgledima te o potrebi barem jedne planinarske kuće, negdje u središtu masiva Čvrsnice. Koliko lijepih izleta bi se moglo iz takove

jedne planinarske kuće izvesti! Preprečivši Ostrovaču, pred nama se ukaza Drinača. Na grebenu, koji tako reći veže Ostrovaču sa Dri načom, a dijeli Divu Grabovicu od doline Drijenac, vise ogromne snježne strehe. Zagledasmo se malo i u Divu Grabovicu, što sinoć radi mraka nismo mogli učiniti. U dnu Dive Grabovice nema snijega — već je pokrivena šumom. Frico mi pokazuje lovačku kuću na Žljebu u Divi Grabovici oko 1400 m visoku. Nasuprot nama dižu se iz Dive Grabovice okomite stijene R a d a v e, preko 1000 m visoke, koje završavaju u M e d j e d i m a (1765 m i 1858 m). Ne možemo se mnogo zadržavati, već moramo naprijed. Danas još moramo preći Drinaču (2045 m) i greben Vel. Vilinca (2116 m) dok stignemo na

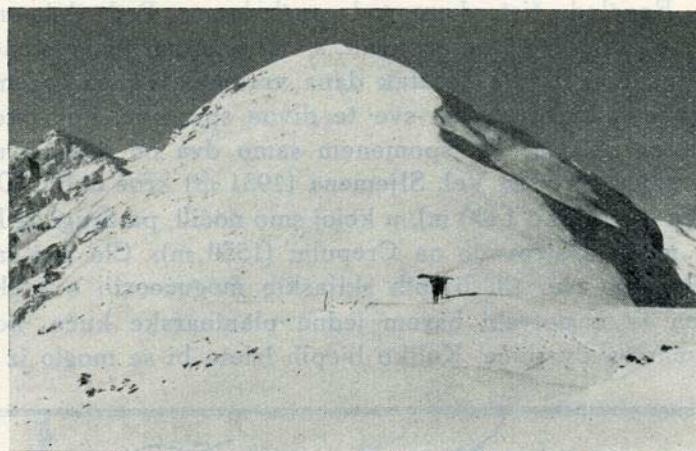

Foto: J. Plaček

Vrh Ostrovače (1865 m)

naš cilj. U međuvremenu je sunce toliko omekšalo snijeg, da smo uspon na Drinaču mogli izvesti samo na daskama. Prilijepio sam »cucke«, a Frico samo jedno krvno na jednu dasku, dok si je Jozo pomogao konopcem. Sunce je već dobro pripeklo. Ja sam išao naprijed, dok je Frico samo sa jednim krvnom zaostao. Nešto poslije podne stajali smo na vrhu Drinače (2045 m). Odavde je lijep razgled na sve strane, a naročito se lijepo vidi u Divu Grabovici. Na samom vrhu vise snježne strehe, koje su nam činile zaklon protiv sjevernog vjetra. Pripalismo obvezatnu cigaretu. Uslijed sjevera nije se moglo dugo mirovati, zbog čega nastavismo odmah dalje.

Sa Drinače do na Pode teren lagano i stalno pada, pa stoga skinusmo krvna. Što smo jučer u usponu svladali za dva sata, sada smo na daskama prešli bez muke za kakovih 15 minuta, a za daljnih četvrt sata bili smo na samom sjevernom podnožju Vel Vulinca. Ljetni put sa Poda prema Perov-stanu prelazi greben Vulinca u njegovom nižem, istočnom dijelu, tamo gdje se greben ruši prema Divoj Grabovici. Promatrajući sa Poda taj prelaz, vidjeli smo da će biti težak i opasan, te da ćemo eventualno izgubiti mnogo vremena, jer je sve zatrpano dubok snijeg, čineći veoma strmo snježište sa nagibom u Divu Grabovici. Stoga odlučisimo popeti se na greben Vulinca kroz jednu od mnogih uvala, koje se spuštaju niz sjeverni obronak Vulinca. Izabrali smo jednu široku uvalu, za koju smo mogli zaključiti da je najmanje strma. Strehe, koje su se odkinule sa grebena, nijesu se skotrljale do podnožja, već su ostale u sredini uvale, po čemu smo zaključili, da strmina nije prevelika. Ipak smo očekivali težak uspon.

Kako smo se dogovorili, tako i učinimo. Ja se otisnuh naprijed i započeh uspon kroz uvalu u položenim ključevima. Kako je uvala okrenuta prema sjeveru, pa u nju uopće ne dopire sunce, ležao je u uvali sami pršić, što nam je znatno olakšalo uspon. Načinivši 4—5 ključeva u lijevoj strani uvale, preprečimo na njenu desnu stranu, od kuda smo u dugačkim ključevima izbili pod sami greben. Prelaz na greben preprečile su previšne strehe, kroz koje smo prvo morali presjeći put, pa skinuvši daske i uz malo »gimnastike« prebacili smo se na greben Vilinca. Tako smo tu uvalu — sa nekih 300 metara visinske razlike — prešli srazmjerno dosta lagano, za nepuni jedan sat. Na grebenu dočekao nas je jaki, studeni vjetar — sjevernjak, pa smo gledali, da se što prije skrijemo pred njim. Sam greben je raspuhan, pokriven djelomično ledom, a djelomično se vidi kamenje. Sunce je već naginjalo prema zapadu i skoro će ga nestati za Vel. Čvrsnicom (2228 m), koju vidimo sada po prvi puta. Na nju se nadovezuje Mala Čvrsnica sa svojim vrhovima: Grude (1559 m), Crni Vrh (1662 m), Strmoglavica (1681 m), a dalje prema jugo-istoku Pešti Brdo (2039 m), koje smo vidjeli još sa Drinače. Između nas i tih vrhova pak leži plato sličan Vali, samo je od Vale kud i kamo prostraniji. Kako taj dan još nismo ništa jeli, to smo sva trojica osjećali jaku glad. Spustisemo se sa grebena nekoliko metara prema jugu, gdje smo barem djelomično bili zaštićeni od vjetra, otvorisemo naše naprtnjače i dadosmo se na posao. Kada smo se najeli, kupisemo sve naše stvari zajedno, učvrstisemo ih protiv vjetra, pa oboružani samo sa skijaškim palicama, krenusmo grebenom prema Cvitkovićevom križu na vrhu Vel. Vilinca (2116 m). Sa vrha Vel. Vilinca puca vidik na cijeli masiv Čvrsnice,

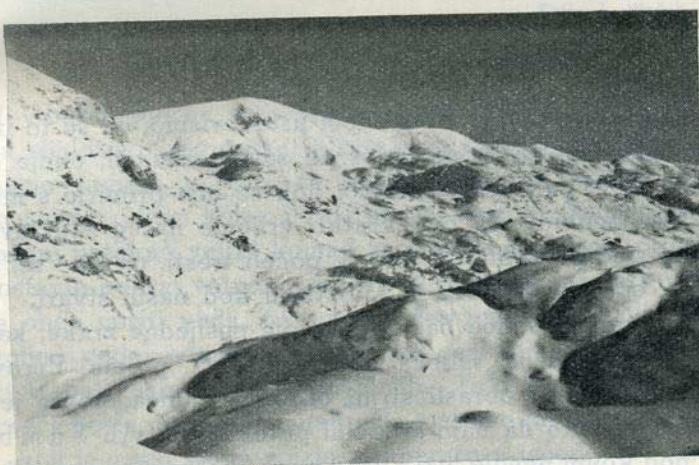

Foto: J. Plaček

Veliki Vilinac (2116 m) sa sjeverozapada

jer Vel. Vilinac leži centralno sam za sebe. Osim naprijed navedenog razgleda prema jugu i zapadu, vide se od sjevera prema istoku V a l a sa svojim graničnim vrhovima: M. Vilinac (1988 m), O r l o v K u k (1777 m), S t r m o ili R u n j a v o B r d o (1837 m), M a r n i c a ili R a v n a S t r a n a (1977 m) i P o d i (oko 188 m), a preko masiva Čvrsnice lijepo se vidi P r e n j planina i sve bosanske planine do B j e l a š n i c e na sjev.-istoku. Uopće je vrijeme bilo ovih dana, koje smo proveli na Čvrsnici, tako lijepo, a razgled tako dobar, da se moglo vidjeti sve »što se htjelo«.

Studen vjetar tjerao nas je sa vrha. Brzo smo se upisali u upisnu knjigu, žigosali naše izvještaje. Frico je načinio obligatni snimak J o z e i mene kraj križa. Imali smo i malo iznenađenje na vrhu. Otvarajući kutiju, u kojoj je žig i upisna knjiga, ispadoše neka-

Foto: J. Plaček

Pogled sa Josipovog raskršća na T u m b u

kovi savijeni arci papira. Pregledom ustanovlismo, da su to izvještaji o usponu A S, koje je Frico ljetos, ni sam neznajući, ondje ostavio! U Zagrebu ih je pak uzalud tražio, dok se nije primirio s mišljom, da ih je negdje izgubio! Za ovo kratko vrijeme našeg zadržavanja na vrhu toliko smo prozebli, da smo se počeli tresti, pa smo se, što smo mogli brže, spuštali sa vrha u zavjetrinu kod naših stvari.

Krvavo crveno sunce bacalo je svoje posljedne zrake, kada smo se spuštali sa grebena Vilinca u smjeru juga prema Perov-stanu. Klekovina, kojom su obrasli strmi obronci Vilinca, posve je pokrivena snijegom, tako da nam je jedini putokaz bio vrh T u m b a (oko 1850 m), pod kojim negdje leži Perov-stan. Djelomično smo išli pješke, pak opet na daskama, već prema vrsti snijega. Ako bi popustila ledena kora pod nogama, našli bi se do pasa i dublje u snijegu, a

noće bi se zaplele u grane klekovine. Tako smo po mraku (bilo je oko 17 sati) stigli do pod Tumbu, a nedaleko odavde i do pastirske kolibe Perov-stan. Koliba je bila sva pod snijegom i na naše veliko iznenađenje — bez krova. Pod težinom snijega popustio je krov i cijela koliba je bila zatrpana. Na to nikako nismo računali! Međutim nije bilo za nas drugog izlaza, već da si pomognemo, kako znamo. Kraj jednog zida očistili smo i utapkali 2—3 m² prostora, postavili tri kamena kao stolice, na kojima ćemo prosjediti noć, te u sredini naložili vatru. Srećom smo mogli ispod snijega, 2—3 m dubokog, naći malo drva. Čim se vatra razbuktala, nama je bilo lakše; osjećali smo se, kao da smo u kakovom planinarskom skloništu. Zaboravili smo, da su stijene toga skloništa snijeg, a krov — tamno modro nebo sa bezbroj zvijezda. Kada se doskora pojавio mjesec, imali smo i

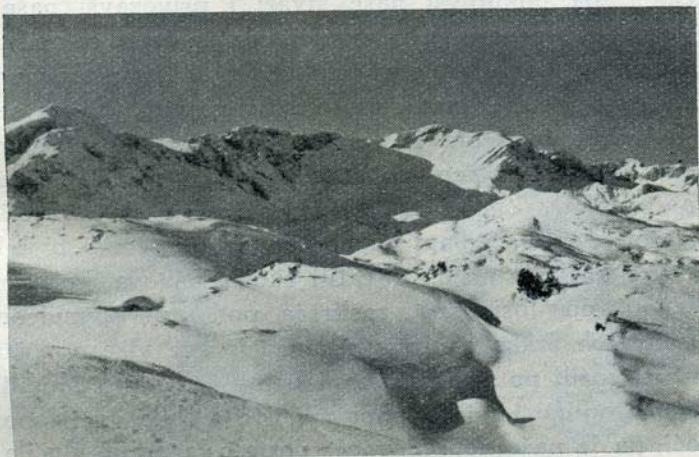

Foto: J. Plaček

Velika Čvrsnica sa glavnim vrhom (2228 m)

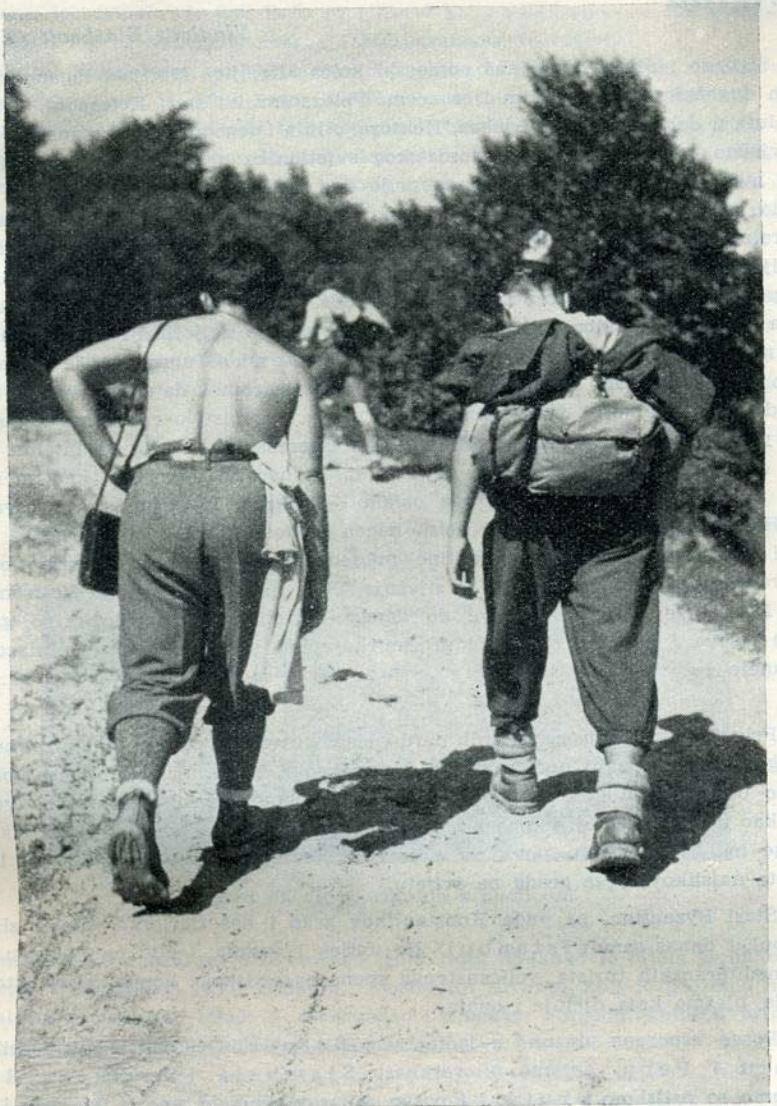
rasvjetu! Obukli smo na sebe sve, što smo imali u naprtnjačama za obući, pa sjedosmo oko vatre. Prvo nam je bilo, da skuhamo čaj. Izvadili smo kuhalo, a Jozo se pokazao tu kao veliki praktičar. Pronašao negdje jedan kolac i zašiljio ga, kao da ćemo peći ražanj. Na taj ražanj natakao veliki komad zamrznutog snijega, pa ga poput ražnja postavio pokraj vatre. Doskora je iz našeg ražnja počela prvo kapati, a onda curiti voda, pa smo za čas imali gotov čaj. Kada je bilo dovoljno vode, odmaknuli smo naš »ražanj« od vatre, a kada smo opet trebali, samo smo ga približili. Tako je to išlo cijelu noć — jer drugog posla nismo niti imali. Na mahove je dopirao sjevernjak i do nas, koji je, osim što je snizio temperaturu ispod —10 stupnjeva, još nam učinio i tu uslugu, da smo u našem skloništu imali više dima nego vatre. Mi smo to međutim junački podnijeli — zatvarajući oči

— i tješeći se onom narodnom: »Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije!«. Kako za čaj nismo imali ni limuna ni ruma, to su se vatra i vjetar pobrinuli, da naš čaj ne ostane posve bez ukusa. I još poslije 14 dana, kada sam već davno bio kod kuće, osjećao sam često u grlu ukus dima. A to nije bilo ništa drugo nego lijepa uspomena, na one litre čaja, koje sam tu noć popio u bivaku. Ako bi slučajno malo zadrijemali, svladani snom, brzo bi trgnuli radi zime, pa podjarili vatru, da se opet malo — nadimimo! Poslije noći, koja je trajala 14 sati, oslobođi nas krasno jutro slijedećeg dana — 23. XII. — našeg bivaka.

Izvukli smo se iz našeg skloništa, pa se protezali po svim propisima gimnastike, da oživimo naše usnule dijelove tijela. Pošto smo konačno došli k sebi, pojedosmo još gotovo sve što je bilo u našim naprtnjačama, pa kupivši naše stvari i privezavši naše daske, nastavismo naš put prema Vel. Čvrsnici, odakle ćemo se onda spustiti preko Masne Luke i Sovičkih Vratiju u Doljane i time završiti naš trodnevni boravak na Čvrsnici-planini. Sunce se rađalo obasjavajući cijeli ovaj predio vrtača i vrhova dajući mu naročito lijep izgled. Zalutati nismo mogli, jer nam je Vel. Čvrsnica stalno služila kao putokaz. Zato smo ipak morali paziti, da ne gubimo vrijeme suvišnim zaobilazeњem bezbrojnih vrtača, čemu bi bili teško izbjegli, da se doskora nismo uhvatili vučjih tragova, koje smo dalje tačno slijedili do Josipovog raskršća pod Vel. Čvrsnicom. Pod uplivom sunčanih zraka zamrznuti snijeg je sve više popuštao i mi smo doskora vozili po najljepšem snijegu — »firnu«. Međutim smo pod uplivom topline i mi — popustili, što je bila nužna posljedica prošle noći, pa je naše napredovanje postalo laganje. Mučila nas je žđa, dok se ne odlučismo stati da rastopimo malo snijega. Okrijepljeni snježnicom nastavili smo put. Vilinac i Tumba ostajali su sve dalje za nama, a Vel. Čvrsnica nam se sve više približavala, dok oko 11 sati nismo bili na Josipovom Raskršću.

Kolikogod je bio zamaman vrh Vel. Čvrsnice (2228 m) i kolikogod bi nas bio mogao zavesti prvenstveni zimski uspon na njegov vrh, to smo se konačno ipak morali odlučiti, da taj uspon ostavimo za drugi puta. Dan je bio i suviše kratak, a put do Masne Luke i suviše dugačak, pa nismo smjeli dopustiti, da nas noć zatekne u planini. Osim toga imademo od Masne Luke do Doljana dobra 3 i po do 4 sata hoda, pa još tri sata do Jablanice, gdje o ponoći moramo uhvatiti vlak za Sarajevo, jer smo htjeli na Badnjak biti na Bjelašnici planini. A taj put je više nego dosta danas za nas, pa bi nam se gubitak od dva-tri sata, koje bi trebali za uspon na Vel. Čvrsnicu, mogao gadno osvetiti. Tako smo, i ako teška srca, ostavili Vel. Čvrsnicu i nastavili naš put prema Masnoj Luci na Dugom Polju.

(Svršetak slijedi)

Na putu u planinu, u prirodu... Zaredali su toplij i dani, još malo i nastupit će najnesnosniji dani za nas u gradu. Još jače nego u drugo doba godine osjetiti ćemo zov planine, zov prirode, koja nas i u ovo doba može da osvježi, ojača i raspoloži. Više nego ikada odazivaju se ovome zovu planine mnogi planinari, koji pojedince, u manjim skupinama i u čitavim povorkama hrle za slobodna vremena na planine, u šume, u krajeve trajne syježine i čista zraka. Po cestama, planinskim putevima i stazama vide se ljudi u pokretu i sa izražajem snage, zdravlja i volje. I u tome su položaju ljudi u najljepšem skladu sa prirodom, pa zato i ova slika (što ju je snimio V. Novak) tako uvjerljivo i prirodno djeluje.

Carigrad

Vladimir Blašković (Zagreb)

Sigurno i mirno plovi naš pomorski kolos »Kraljica Marija«; lagano klizimo 67 km dugačkim dardanskim tjesnacem. Velezanimljivi stari Helespont. I tko da sada luta u daleku prošlost Ajaksa, Hektora, Ahila i legendarnog trojanskog konja, kad vječno budno žmirkanje automatskog svjetionika na Cap Hellas impresivno jako potaje na krvave dane prije dva decenija. Tu je Antanta skupo plaćala smionu težnju osvajanja Dardanela i Bospora. Ni prisutnost britanskog admiralnog broda »I. R. Queen Elisabeth« nije pomogla. Pored mnogih drugih potopljenih pomorskih jedinica historijska martovska bitka 1915. godine progutala je i po dva engleska i francuska bojna broda. Veliki gubitak! O broju ljudskih žrtava oduvijek se slabo vodi računa, jer — čovjek je najjeftiniji ratni materijal... Na krševitoj izbrežini nedaleko starih utvrda Čanka ugrađena je u azijsko kopno velika i daleka vidljiva zvijezda s polumjesecom i datumom velike turske pobjede. I dok se još i danas pomorski stručnjaci prepisu o razlozima tog antantinog poraza, povijest je malo zatim utvrdila interesantu i svakako fatalnu činjenicu, da se savezničko brodovlje povuklo iz tjesnaca u momentu, kad su municiona skladišta dardanskih utvrda ostala — prazna. Kasnije krvavo osvajanje Cap Hellasa slaba je utjeha za neiskorišćen slobodni prolaz do Crnoga Mora. Jedini »stvarni« rezultat te antantine pobjede bijaše: 3593 zarobljenih vojnika, 8219 ranjenih i 2107 mrtvih... 1. siječnja 1916. napustila je englesko-francuska flota Dardanele, a ostalo je sve do danas — veliko Savezničko ratno groblje s 3000 leševa i s onim simboličkim žmirkajućim svjetionikom nad ulazom u Dardanele....

*

Prigušena pričanja razrušenih dardanskih utvrda utihнуla su i rasplinula se u blagoj mediteranskoj noći mirnoga Mramornoga Mora. A onda u praskozorje, kad se obzorje nahukalo tanašnom bjeličastom koprenom kondenzovane vodene pare, kao u priči dječjoj, tamna i čudesna, izronila je odnekud iz podzemlja i nadvila se nad namreškanu površinu najmanjeg evropskog mora sugestivno lijepa silhueta najslikovitijega grada na svijetu.

Stari Byzantium, pa onda Konstantinov grad i naš Carigrad, silni i slavni Stambul, i danas samo: Istanbul. No uvijek i svagda: labud na Bosporu. Cilj svih mediteranskih turista, veličanstvena spona evrazijskoga kopna, klijuč Istoka i Zapada, pjesma koja djeluje i opaja.

Posve usporeno ulazimo u jedinstveni Bospor. Oči nam se prilijepile uz Galatu i Peru, gutamo pitoresknost Stambula i Zlatnoga Roga, okrećemo se azijskom Skutari i posve zaboravljamo da smo u nazužem i najzanimljivijem tjesnacu čitave zemaljske lopte. Stara legenda govori da je mitološki Io bio pretvoren u govedo (grčki: bos) kako bi mogao preplivati prijelaz (grč. poros); odatle ime tjesnacu: Bospor. Prirodno pak ova je spojnica Crnoga i Mramornoga Mora nadasve interesantna i turski je naziv Šejtan Akentizi (= Đavolja rijeka) uistinu odlično karakteriše. Dugačak svega 31,7 km u stvarnoj i 28,5 km u zračnoj liniji, a širok 4,7 km na sjevernom kraju i samo 600 m kod Rumeli Hirasa Bospor posvema gubi formalni karakter mora i nalikuje romantičnoj rijeci, kojom mjestimice struji voda brzinom do deset km na sat. Naime Bospor, jednako kao i Dardaneli, imade dvije morske struje; gornjom (površinskom) struji voda iz Crnoga Mora u Mramorno i, dalje, u Egejsko, a donjom (dubinskom) obratno. To strujanje posljedica je razlike u salinitetu i specifičnim težinama voda tih mora. Usporedimo li tu prosječno 50—70 m duboku »morskiju

rijeku« na pr. s Dunavom, koji je prije ušća Save širok 720 m, a kod Pančeva 1400 m, i kome je brzina vode kod Beća otprilike 7 km na sat, onda se tek dobiva približna slika tog raritetnog geološkog i hidrografskog fenomena.

Vožnja Bosporom, koji je utonuo u prijatno zelenilo bujne mediteranske vegetacije, uživanje je svoje vrste. Golicanje je to najpriјатnijih osjećaja. Savršenstvo prirodne ljepote kao da žele upotpuniti bizarna i divna dijela ljudskih ruku, i sve se to splelo i komponovalo u divotne arabeske jedinstvene ljepote. Beskrajan niz ljetnikovaca i vila bivših paša, begova i aga, mramor i skupocjeno drvo kombinovani u slikovitoj ornamentici arapskog stila, raskošne bašće i prostrani perivoji prenose trenutačno u carstvo sanja, u kome je 650 m dugačka sniježnobijela mramorna fasada nove sultanove palače naprsto zaplivala u gusti akvamarin mora želeći tako potencirati čarobni utisak ugasle raskoši i sjaja. U tom novom Seraju, u toj palači Dolmabagdže, podignutoj 1853. god. za sultana Abdul Medida u stilu nove turske renesanse, imade i alabasterna kupaonica, i prekrasna prijestolna dvorana, i galerija slika, i ponešto već prašnjavo sjećanje na sultanova orgijanja i

Pogled na dio Carigrada s okolicom

haremske bajke u stilu priča iz tisuću i jedne noći. Svakako je bijela Dolmabagdže najljepši arhitektonski ukras Bospora, i posljednji suveren, koji je prošetao njenim kristalnim dvoranama, bijaše — obožavalac i vjerenik gospode Simpson prigodom njihovog idiličnog prošlogodišnjeg ljetovanja...

*

Historija današnjeg Istanbula burna je, opširna i velika, bogata događajima i preraznolikim peripetijama od svoga osnutka, tamo negdje oko 658 god. prije Krista, pa sve do danas. Svakako je tome najvećma pridonio velevažni i osebujni geografski položaj. Priča se, da je koloniste iz Megare, koji su osnovali taj grad na Bosporu, vodio Byzas, odakle i gradu njegovo prvo ime: Byzantium. Kasnije se grad naglo razvija i često ispunja stranice svjetske povjesnice. Konstantin Veliki naročito ga je podigao (odatle: Konstantinopel), a za Justinijana je imao preko milijun i pol stanovnika. Njegove zidine uzaludno su opsijedali Sloveni, Avari i Arapi. U srednjem je vijeku »mozak i srce svijeta«. Tek Mehmed II el Fatih stavljaju 29. svibnja 1453. točku na tu blještavu »kršćansku eru« Carigrada. Odsad je on sjedište padišaha. Križ na Aji Sofiji zamijenio je polumjesec. I — tako je ostalo do danas.

Sve to historijsko zbivanje i ispreplitanje urezalo je duboke tragove u fizičnomu grada i svaki period bogate prošlosti ostavio je markantne tragove. Zato i jeste danas čitav Carigrad golemi živi muzej krcat spomenicima svih kultura i vijekova vješto prekrivenih tipičnom islamskom politurom i višestoljetnom netolerantnošću staroturske nadmoćnosti. Međutim novo doba i tu čini svoje. Veliki spomenik mudromu Kemalu, reformatoru Ata Turku, usred Pere, u »evropskoj« četvrti Istanbula, simboliše nastojanja, težnje i vjeru Nove Turske. Salonsko odijelo, odlučan korak, jasan pogled u život i svijet. Da, to je Nova Turska, Republika Turska!

*

Vi biste htjeli današnji Istanbul?...

Dobro, podimo... Eto ovdje. Ukolovit ćemo se neko vrijeme na 468 m dugačkom novom mostu preko Zlatnoga Roga i šarenilo, vreva, lomot i proključalost dnevnog života reći će vrlo mnogo, ako ne i sve.

Prije svega: slikovitost grada. Svi glavni dijelovi grada kao da se sučeljavaju na toj golemoj gvozdenoj konstrukciji podignutoj prije pola stoljeća. Ispod nas je 7 km dugačko i 45 m duboko sidrište mnogih tisuća parobroda, jedrenjaka i malenih ribarskih brodica. Opjevani Zlatni Rog s godišnjim kapacitetom od nekih pet milijuna rgtona. Do 5000 parobroda i preko 15000 jedrenjaka sviju pomorskih zastava sklanja se u tu odličnu prirodnu luku. Prema sjeveru proširila se monumentalnim palačama bogata Galata, a više nad njom evropska Pera. Ispod njih tutnji metro. A visoko gore nad Galatom bode nebo dominantni razgledni toranj, visok 45 m, sigurno najljepši vidikovac čitave Turske. Osobito je s njega čaroban vidik u predvečerje, kad se Bospor, Istanbul i Mramorno More kupaju u grimizu zalažećega Sunca. Neopisivo!...

Južno od mosta nabubrio je najprivlačniji dio Carigrada — Stambul. To je ono, što tražimo i hoćemo u tome gradu. Orient. Ali — samo izvana. Goleme kupole brojnih džamija, vitki minareti i elegantne munare s brojnim šerefama, i pravi labirint bezbrojnih istočnjačkih ulica, sokačića, trgovca i pravcatih čor-sokaka. Čudnovati splet oblika, boja, stilova, graditeljskih stremljenja, islamskih odredaba, fatalističke nemarnosti i staroturskih karakteristikona.

A ovamo, na samome mostu, pretače se život. Dnevno promiče samo u jednom smjeru do 20.000 prolaznika. Tu grme i tutnje tramvaji, onda trube automobili, prestižu se bicikliste, zvone fijakeri, sve je tu puno i prepuno velegradske užurbanosti i sve je u nekom nervoznom pokretu, gibanju i gotovo ludoj dnevnoj jurnjavi. Ovdje život pulsira maksimalno. Čitave bujice ljudstva slijevaju se k podnožju mosta, odakle se vrši živ lokalni parobrodski saobraćaj. A s nedaleke stanice zviždi lokomotiva. Odasvud pljušti žagor, pretače se neodređeni šum i bučni krik tisuća rastvorenih ustiju i gledajući svu tu životnu snagu i pokretljivost čovjek naprsto zaglavinja i utone u sve to kao da ga je intenzitet vreve i šarenilo slike totalno opilo. Nije čudo, jer Istanbul je pored izvjesnog nazatka posljednjih godina još uvijek pravi kozmopolitski grad sa otprilike milijun stanovnika. Imade tu svih nacija i boja kože. A Jugoslaveni tu su — doma. Mnoga tisuća naših zemljaka i sunarodnjaka živi u tom svjetskom mravinjaku na Bosporu, i našu riječ je čuti posvuda. Da, i tu je vrijeme učinilo svoje, i objašnjenje tome lako je naći.

Ali nad svime sigurno i odlučno lebdi jedno: Nova Turska. Ataturkove reforme. Svuda red i zakonitost. Nema prosjaka, iščezlo je i arapsko pismo, nema fesa, feredže ni jašmaka, i tek časnim i malobrojnim iznimkama školovanih svećenika dopušteno je saviti turban. Ništa ne čini i ne smeta što još uvijek imade u Istanbulu 26 velikih i 720 manjih džamija, ne uzneniruje reformatore ni 259 islamskih samostana, ni 177 medresa. Neka i onih 66 muhamedanskih biblioteka i tako redom.

I s t a m b u l : A j a S o f i j a

Sve to blijedi pred Novim. Moderna Turska koraca gigantskim koracima i željeznom je voljom slomila grčeviti otpor preživjelog. I tu nema kompromisa. Nestale su i znamenite carigradske noći. Nema zato ni onih mnogih aveti, koje muče i plaše — Evropu. I zato mnogi carigradski turista, pored sve slikovitosti grada i jedinstvene krasote Bospora, osjeća i izvjesno razočaranje, jer je nestalo Orijenta. Doista taj rapidno iščezava, nestaje, i tko ga još želi gledati u punom životu, ko još teži za mušebakom, feredžom, jašmakom i ubijstvenim sevdahom, taj neka ne ide u Tursku. To će naći jedino još u nas, u Sarajevu, Skoplju, Pljevljima ili u kojoj drugoj balkanskoj varošici... Ipak jedno je mjesto, gdje se istočnjačko klupko razmotava zavodljivom interesantnošću. Veliki je to bazar s tisućama trgovinica, poredanih i nanizanih tako, da se stranac najzad unutra mora da izgubi i zaluta. Tu se trguje najraznovrsnjom robom, tu se pogadja i cjenka i pomalo vara, i glavno je da su svi zadovoljni, i trgovci i kupci. Svaki turista mora da se provuće kroz taj bazar, koji o životu i radu današnje Turske i Savremenog Istanbula priča rječitije od ma koga vodiča i brižno uredene muzealne palače. Ovamo se sklanjaju još preostaci starih nezadovoljnika, ovdje čovjek saznaće pravu vrijednost visoko notirajuće turske lire, tu se konačno nalazi bučni nadomjestak za velike i moderne trgovačke kuće zapadne i srednje Evrope. Veliki bazar, čini se, posljednji je dašak pravog orienta i starog turskog života na onom čudnovatom i privlačivom parčetu zemlje između Čataldže i Bospora.

*

Bez sumnje vas zanimaju arhitektonski spomenici i takozvane kulturne starine. Teško je to ispričati i opisati u ovako skučenom i fragmentarnom obliku. Tih je Istanbul prepun. Zato ću od svega obilja interesantnih objekata spomenuti samo one najčuvenije.

I tu, naravno, prva je i prije svega: Aja Sofija.

Grandiozna je! Građena u četvrtom deceniju šestoga stoljeća ona još i danas, i ako s oskrvrenjom unutrašnjošću i nezgrapnom restauracijom izvana, reprezentuje jednu od najveličanstvenijih građevina svijeta. Njene goleme dimenzije upravo se osjete kad stanemo nasred hrama, pod 65 m visoku i 33,5 široku kupolu, koju nose golemi stupovi čuvenog efeškog hrama božice Diane. Kolikogod je ulaz u hram neugledan, toliko unutrašnjost djeluje neposredno, a kad bude jednoga dana potpuno skinuta i oljuštena žbuka i kreč, kojim su »pravovjerni« premazali najljepši mozaik

sviju vijekova i svijetova, onda će tek Aja Sofija zasjati u svoj veličanstvenosti i svojoj blještavoj ljepoti. To daje naslućivati već onaj maleni dio očišćenoga mozaika. Sadanji posao čišćenja u rukama je najboljih stručnjaka. Tim će si kulturnim djelom slavni Ata Turk postaviti najvelebniji spomenik.

Divnih i raskošnih džamija imade u Stambulu mnogo i tko da ih sada sve nabroji. Ipak ću spomenuti samo još jednu. Malena je to, gotovo neugodna i od većine turista posve neprimijećena džamija, daleko na periferiji Stambula, pored starog tvrdavnog zida nedaleko Edirne-kapi, kamo me odveo jedan naš mladi zemljak, apsolvent pljevaljske gimnazije i danas već diplomirani liječnik. (Usput rečeno: kod nas je uzalud tražio stipendij za studij. Kemal je međutim bez ikakvih predrasuda omogućio školovanje siromašnom mladiću i — danas je vojni liječnik Republike Turske). Dakle: Kahria džamija, tako se zove taj interesantan umjetnički objekat. Bivša je to kršćanska crkva — kao i Aja Sofija. I Kahria je sva iznutra obložena divotnim mozaikom, koji prikazuje Krista i kršćanske svetitelje. Mozaik je dobro uščuvan, pa i s njega sada oprezno ljušte žbuku, kreč i debelu naslagu boja, što su sve donedavna bile izmiješane u islamsku ornamentiku. Kahria-džamija dragocjen je dokumenat nenadmašive umjetnosti mozaika bizantskih hramova.

Duboko pod zemljom, nedaleko Aje Sofije, druga je carigradska zanimljivost, koju većina turista i jabandžija (= stranaca) ne vidi. I ja sam je našao vrlo teško, ali svakako sam je htio vidjeti, jer sam na nju bio naročito upozoren. I nije mi bilo žao, što sam je dugo tražio. Ogromni je to podzemni umjetni bunar, zapravo slatkovodno jezero, poput velike umjetne špilje, kojoj svodoviti »krov« podržava i nosi 236 jakih mramornih stupova. Kažu da je takvih lijepih stupova bilo 1001, i da je taj ogromni bunar, kojim se danas »zalutali« turiste mogu uz električno osvjetljenje provozati čamcem — izgrađen prije više stoljeća u svrhu opskrbe pučanstva vodom u dane čestih opsada grada. Ime je tom umjetnom podzemnom čudovištu Jerebatan. Malena drvena daščica s neuglednim natpisom u jednoj još neuglednijoj i loše kaldrmisanoj uličici upućuje na to, da se ispod jednog prljavog dvorišta i nekoliko trošnih starih turskih kuća nalazi čitava šuma mramornih stupova uzidanih u muljevitо dno nekoć spasonosnog bunara. Čudnovato se i zrcalno odrazuju ti stupovi i električne žarulje u bistroj vodi, i još se čudnjom pričinja istina, da sam susreo rođenog starog carigradliju, koji o tom čudovištu nije imao ni pojma. Uostalom, sličnih bismo »hićaja« našli i u nas. U tome su vjerljivo sve nacije na svijetu jednake ...

Da još samo u najkraćem pobrojim tek neke od upravo bezbrojnih carigradskih znamenitosti. Tu je Ejub-džamija, na dnu Zlatnoga Roga, s Osmanovim mačem, s kojim se svaki sultan pri stupanju na prijesto morao simbolički opasati. U sjeni obeliska Teodosija sjećamo se istorijske pobune »Nike«, koju je na starom Hipodromu zapečatilo 30.000 ugaslih života. Pored porfirnih sarkofaga bizantskih vladara ulazimo u bivšu crkvu Svetе Irene, koja je danas pretvorena u zanimljivi i uzorni armijski muzej. Tu opet, u nizu ratnih trofeja i vojničkih uspomena bivšeg Otomanskog carstva, pojavljuju se pred nama naši krajevi, a Herceg-Bosna, Sandžak i Makedonija vizionarski se ukazuju u svom dojučerašnjem ornatu. Pa onda prebogati muzej s jedinstvenom zbirkom porculana i stakla. I tako dalje ...

*

Sve je to i lijepo i zanimljivo, ali sve to blijadi i slab pred mističnom prošlošću i danas prvakom muzealnom vrijednošću starog Seraja, stare sultanove rezidencije.

Visoka Porta! ...

Sve do Balkanskog rata respektabilan pojam. Onda se počelo naglo rušiti. Svijetla su se gasila. Sjajski rat i pokret nove turske generacije zadadoše posljednje udarce. Kemal je dovršio dugačku priču. Danas kroz Visoku Portu ulaze radoznali turiste. Na nekadašnjem mjestu primanja stranih diplomata prodaju se razglednice, a u neprijatnim čelijama ropskih i kažnjenih hanuma pljušte zajedljivi komentari privilegovanih posjetilaca tih istorijskih uspomena. Nestalo je prigušenih jecaja obespravljenih i poniženih, rasplinula se strahovita samovolja neutazivih sultana. Svileni minderluci i teški sagovi potpisuju na holivudske filmske ateliere, a sav čar kristalnih kupaonica i haremske mekoputnosti kao da je utonuo u danas zamućenu vodu mramornog bazena nasred široke terase. Vodoskok više ne prska božanstvenu nagost namirisanih haremskih ljepotica, zamuknuli su talambasi, zamrlo je sladostrasno ispijanje ljubavi i boli, prašina izjeda divan orijentalni salon za pušenje, i sav raskoš, sjaj i blještavilo polako i sigurno navlače patinu vremena i neminovne prolaznosti svega ljudskoga.

Ali zato sultanova riznica! E, tu se rastvaraju zjenice onih izabranih očiju, kojima je naročito dopušteno zaviriti u taj najvredniji dio Seraja. Koliko li se tu nakupilo dragoga kamenja! Dijamanti, safiri, smaragdi, opali, tirkizi, i kako li se sve ne zovu... Pa onda ono silno zlato, srebro, platina... Pa 175 kg teško priestolje od suhog zlata... Te bjelokost svila i bajoslovno vezena odjeća. Jedan jedini po-kričač posut je sa 250.000 bisera... O, čovječe, koliki li su vijekovi, koliki narodi plačali taj danak! Krvavo ga je plaćao i naš narod! Kolikih li je života stajala ta golema rpa mrtvoga blaga, što sada tu leži točno procijenjeno, numerisano, katalogizirano i kronološki brižno poredano...

Gledaj, čovječe, sve to, razmisli i — bježi odatle...

*

Mnogo, vrlo mnogo još toga imadu i kriju u sebi i Seraj, i Stambul, i Galata, i Pera... Pa onda preko Bospora »carigradsko groblje« Skutari. Koliko li je pak tu robova zauvijek okrenulo leđa evropskom kopnu... A molitve, molbe, suze...

Zagrohotala je sirena broda...

Vrijeme je povratku. Ostavimo povijest i bolne priče. Vrijeme protiče, Nova Turska diše drugim životom. Idemo dalje. Pred nama su novi dani i daleki putovi.

Predvečerje. Sunce je zašlo tamo negdje iza židovskoga predgrađa Balat. Sve gori u purpuru i prve sjene polako rastu i produžuju se na more. I tu nestaju. Bogovska mješavina crvenožutog svjetla tone u modrozelenu bezdan. Opet se javlja jedinstvena silhueta najslikovitijega grada na svijetu. Istanbul gori u večernjem rumenilu!

A brod opet klizi širokom pučinom Mramornoga Mora i sve manji je i nejasnije podrhtava »labud na Bosporu«. I kao da me neka nostalgija sapinje. Uspinjem se na najvišu palubu. I još više hoću da budem. Zajaših na najvišu pritku i odatle dugo i dugo piljih oči u veleslikoviti Istanbul. A on je polako zaronio u more. I ostade samo: zvjezdana mediteranska noć nada mnom i ritmički šum valova, što se snažno razbijahu o čeličnu provu našega kolosa...

**Planinari,
posjećujte naše planinarske domove!**

S kistom i bojom diljem Velebita*

Slavko Šagovac (Zagreb)

(Iz dnevnika rada na označivanju puteva po Velebitu)

Stajao sam pred najtežim zadatkom cijelog mog pothvata, pred radom na putevima južnog Velebita. Dok me je duž sjevernog i srednjeg Velebita vodila Pre-mužičeva staza i bila, da tako kažemo, glavnom žilom, od koje se odvajaju manje staze kao prilazi ili spustovi prema Lici i k moru, imao sam od Oštarija do Šugarske Dulibe proći jednim sasvim novim putem, koji nije dosada još nigrđe opisan. Dosadanji putevi vodili su od Oštarija na Brušane, pa odavle preko Divolanca i Kruga na Šugarsku Dulibu, ali u većini slučajeva izravno na Visočicu, tako da je jedan divni i planinarski vrlo interesantan komad gornjeg dijela južnog Velebita ostao potpuno nepoznat i vrlo dobrim poznavcima Velebita. K tome je za cijeli južni Velebit pridolazilo pomanjkanje planinarskih kuća uopće, izuzev Gojtanov dom na Visočici (tada je Studentski dom A.

Foto: S. Šagovac

Fogled na Samare, Visočicu i glavni masiv Velebita sa puta Šugarska Duliba—Visočica (Mali Stolac)

S. O. na Dušicama pod Sv. Brdom bio tek u gradnji), te sam osim običnih briga oko zadovoljavajućeg odvijanja rada imao još i brigu oko ukonačivanja i opskrbe mojih suradnika. Umirivalo me je to, što sam znao, da će u ljudima, koje mi stavlja na raspolaganje podružnica »Visočica« odn. njen predsjednik gosp. Gojtan imati pomagače, koji poznadu, ako ne cijeli kraj, a ono barem područje od Oštarija do Šugarske Dulibe. I moje me predosjećanje nije prevarilo.

Stigao sam u nedjelju, prvu mjeseca kolovoza pr. g. oko 20 sati u Karlobag. Nakon kratkog odmora u ugodnom i čistom krevetu jedne gostoprimaljive obitelji ustao sam s osvitom sunca i u 6 sati stigao na autobus, koji me je imao prebaciti do Oštarija, s nule na oko 900 m nadmorske visine, gdje su me čekali ljudi, koje mi je gosp. Dr. Gojtan stavio na raspolaganje. Stigavši na Oštarije, nadjoh tamo opskrbnika »Gojtanovog doma« na Visočici Djuru Vučnovića, njegove susjede iz Divosela Martina (oca) i Josu (sina) Došena, zatim jedinog poznavaoca cijelog puta do Šugar-

*) O radu na sjevernom i srednjem Velebitu vidi članke u brojevima 12 »H. p.« za prosinac pr. g. i 3 za ožujak t. g.

ske Dulibe Antu Došena iz Lukovo-Šugarja i lugara Mažurana, kod kojeg su mibile spremljene moje stvari. Krenusmo od lugarnice cestom do škole, gdje se odvaja cesta za Konjsko. Tu smo stavili tablu s oznakom: Šugarska Duliba, Šarića Duplje, Visočica. Prešli smo 1214 m visoku Sladovaču i spustili se u Kljajinu dolinu. Na odvojku puta za Konjsko nastavismo rad preko Medinog Dolca podno Sadikovca, kroz Ramino Korito. Dospjevši do Pjeskovite Kosice moradosmo prekinuti rad, te ostavivši potrebnu nam boju na sigurnom mjestu, podosmo brzim koracima preko Šikić jatara, Pasjeg Klanca do Peći i dalje turističkim putem, koji vodi za Lukovo-Šugarje, do Musinog Dolca, kamo stigosmo oko 22 sata. U stanu Ante Došena našli smo malo mlijeka i potražili ležaje među stogovima mirisnog i mladog sijena. Sutradan rano vratimo se nas trojica do Pjeskovite Kosice te nastavimo označivanjem. Stigavši do Peći, do kuda je prošle godine bila izrađena staza Lukovo-Šugarje prema Konjskom, poveli smo naš put kojih 500 m tom stazom, a zatim ga odveli preko kamnjara kroz Grabar u Bukovu Dragu. Prošavši Miljković Stanove, stigosmo pod noć do Jasenovca, gdje odlučismo prenoći. Prenoćivši tu opet na sijenu ustasmo sutra u samu zoru, da što prije stignemo do lugarnice u Šugarskoj Dulibi, do koje smo došli preko košanice Ripište. Tu me je iznenadila pjesma čobana, dječaka od kojih 12—14 godina, koji su sjedeći na nekij gromadi kamena, pjevali neko sremsko kolo. Začudilo me je, odakle ta pjesma može da prodre u taj kraj, u koji dolazi tako malo stranih ljudi. Ali odgovor je bio jasan, dječaci naučiše tu pjesmu od starijih, koji su u Srijemu bili na radu, gdje su tu pjesmu naučili i posvojili. Iznenadio sam se, kad sam ugledao lugarnicu u Šugarskoj Dulibi. Ta star a erarska zgrada dimenzija 14×18 m, sa skoro 1 m debelim vanjskim zidovima, nalazi se na žalost u stanju, koje onemoguće da bude nastavljana. Sama zgrada nesumnjivo bi zavrijedila, da bude popravljena, tim više, što se nalazi u kraju, koji je ne samo vrlo bogat bukovom šumom, nego i planinarski interesantan, te bi služila kao ishodna točka za izlete u naročito divlje Šugarsko Korito, na Veliki Stolac i Saljev Kuk, s kojih se pružaju osobito lijepi pogledi kako na more, tako i na ostali dio ovog dijela Velebita. Odavde krenusmo preko Plane pa ispod Došen Stolca na Mali Stolac. Tu nam se otvara divan pogled na Samare, Visočicu i glavni masiv južnog Velebita, koji se gubi prema jugoistoku. Prolazeći izmjenično krševitom kosom, pa bukovom šumom i košanicom više Jelove Ruje, spustimo se do lugarnice u Jelovojoj Ruji,

Foto: S. Šagovac

Pogled na prodor ceste Obrovac—Sv. Rok podno Tulovih Greda

sjeverno od Šarić Duplja. Prolazeći sutradan krasnom šumom došli smo preko košanice Trošeljevac na Samar. Martin i Đuro otišli su s našim stvarima naprijed na Visočicu, ne uvaživši da niti Ante niti Jozo ne poznaju puta sa Samara do Poljane pod Visočicom. I tu je prvi puta došla u akciju karta, busola i instinkt za pronalaženje puta, koji je na tom mjestu izgledao kao da prestaje. Pronašavši put nastavili smo radom spustivši se doskora na seoski put Kruščica — Stap — Divoselo, kojim smo doskora došli do Poljane i zatim do Gojanovog doma na Visočici.

Sutradan razdijelismo se u dvije grupe. Joso i Đurin sin imali su da nastave radom na duljinskom putu preko Visočice, Male Visočice, Podića na Rudine podno Jelovca t. j. do puta, koji iz Čitluka i Ribnika vodi u Kruščicu. Martin, Ante i ja vratimo se putem, kojim smo jučer došli do Samara, da prosječemo odnosno proširimo šikarjem zarasli put i tako ga učinimo ugodnjim i lakše prolaznim. Popodne smo stigli do Rudina, gdje smo se dogovorili s jednim momkom, čobaninom iz Čitluka, da nam pomogne raditi, odnosno prenašati stvari. Ugovorimo, da ćemo se sutra u 6 sati sastati na Rudinama.

Kad sam u ranu zoru, poslije tri sata ustao, bilo je još tako tamno, da nismo mogli niti pomisliti, da krenemo napred. Gusta magla dopustila je da tek oko 6 sati krenemo. Kako se uslijed guste magle nije moglo orientirati, ustanovili smo doskora, da smo zalutali: Đuro, kao bezuvjetni poznavalac toga kraja, poveo nas je bokom Visočice u smjeru protivnom, nego što je po mom mišljenju imao da bude. I opet smo pozvali u pomoć kompas i kartu i oni su nam pokazali, da ćemo se, produžimo li tim započetim putem, spustiti u Liku, dok smo mi imali upravo protivnu namjeru. Nije preostajalo drugo, nego u razmacima, da jedan drugoga vidimo, a to je u onoj gostoj magli bilo kojih najviše 20 koraka, krenemo u potragu za našom markacijom. Našavši je doskora pošli smo njome i stigosmo na Rudine upravo tri sata kasnije, nego što smo imali prema dogovorenom stići. Sastavši se s našim novim pomagačem (bilo je to u subotu) podijelismo on i ja moju prtljagu, da je prenesemo do Oglavinovca, tog velikog pašnjaka, na kojem pasu svoje blago dalmatinski Primorci iz općine obrovačke. Đuro i Joso imali su markirati put istom smjeru. Došavši na Oglavinovac spremismo prtljagu u stanu tog mog novog vodiča. Dok se je moj pomagač vraćao istim putem natrag, uputisemo se, moj vodič i ja, na Struge. Moj put bio je uzalud, jer Zuvanović, vodič, s kojim sam se imao sastati, nije pravovremeno primio moju kartu i tako nije došlo do ugovorenog sastanka. Nije mi dakle preostalo drugo, nego da se, ne obavivši ništa, vratim na Oglavinovac. Tamo su se odmarali trojica mojih pomagača, koji su označili put iz Rudina preko sedla Vrelce i pašnjaka Janjičarice kroz bukovu šumu na pašnjak Oglavinovac. Odmorivši se malo i napivši se otopljenog snijega, latismo se sva četvorica posla i krenusmo u smjeru Velikog Rujna. Prolazeći najprije Oglavinovcem, zatim šumom Dulibom, prođosmo pašnjak Nad Klancem, pa dalje preko pješčanika Pisac na Ribnička Vrata između Debelog Brda i Čelopeka. Odavle se pruža divan pogled na sve okolne vrhove i na samo Rujno. Prešavši vrata sruštamo se serpentinama na Rujansku Kosu. Tu se sklonusmo, pošto je već padao sumrak, u stanu Ivana Bušljete. Taj nas je starac, koji predstavlja najizrazitiji tip muškarca iz onoga kraja i o kojem su pisani i nekoji vrlo interesantni članci o tipovima ovdašnjeg življa, primio nadasve srdačno. Prenoćivši kod njega na tavanu štale prospavali smo burnu noć, od koje zahvaljujući raženoj slami na krovu našeg bivaka, nismo osjetili ni dašak vjetra.

(Svršit će se)

FOTO: DR. J. POLJAK

KRŠKO POLJE VAGAN JUGOIST. BRDA POŠTAKA U LICI

